

**TRADUCEREA DE LA RESCRIERE ȘI REEDITARE LA
RETRADUCERE. CÂTEVA OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA TREI
TRADUCERI (SECOLELE AL XIX-LEA – AL XXI-LEA) ALE
ROMANULUI *LES TROIS MOUSQUETAIRES* / *CEI TREI MUȘCHETARI*
DE ALEXANDRE DUMAS**

**Georgiana I. BADEA
Simona CONSTANTINOVICI
(Universitatea de Vest din Timișoara)**

georgiana.lungu-badea@e-uvt.ro
simona.constantinovici@e-uvt.ro

The Translation Process: From Rewriting and Reediting to Retranslation. A Few Remarks on Three Romanian Translations (between the Nineteenth and the Twenty-First Century) of *Les Trois Mousquetaires/The Three Musketeers* by Alexandre Dumas

This study analyses translations of Alexandre Dumas in the nineteenth, twentieth, and twenty-first century, as well as his translators' attitudes. To address the complexity of the topic, we focus on the second Romanian translation of *The Three Musketeers*, signed B. P. and published in 1857, thirteen years after the publication of the original (1844) in serial form first and then in a volume. Dumas' novel was the object of several retractions both in the same century and in the next ones. After a short introductory presentation of the Romanian translators' preference for Dumas-père, we will make a few remarks on the expectation horizon of the target audience; then we will narrow down on a translation analysis from the point of view of the evolution of the language and, inevitably, of the necessity to retranslate. This will be demonstrated by the bilingual comparative analysis of the source text, *Les Trois mousquetaires*, and three Romanian versions representing three centuries, therefore three mentalities and three evolution stages of the Romanian language and thinking on translation, and of the Dumasian discursive universe. The semantic-stylistic analysis will focus on the development of the language and its growing artistic potential, while the translation analysis will follow diachronically the correlation between translation strategies and the taste of the target audience for each translation.

Keywords: *history of translation; comparative analysis of translation; retranslation; The Three Musketeers; Alexandre Dumas père*

Introducere

Destinul cărților traduse este modelat nu doar de autor, de traducător și editor. De cititor, nu în ultimul rând. De cititorul-țintă, așa cum este el imaginat de traducător. Iar cititorul român de texte traduse este supus, ca și traducătorul, determinismului istoric și inter-, cultural, interlingvistic și intertextual. În secolul al XIX-lea, traduceri în limba română s-au bazat, în absența unor programe coerente de traducere, „pe discernământul și gustul traducătorului” (Lungu-Badea 2015b). Terenul pentru receptarea culturilor străine, în secolul al XIX-lea, a fost pregătit de cărturarii români precum: Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir, Paisie

Velicikovski, Leon Gheuca, Gherasim Putneanu, Amfilohie Hotiniul sau Toma Dimitriu (Ursu, Ursu 2004: 22-23, Lungu Badea 2015a, 2015b: 33-54). Rolul traducătorilor și finalitatea atribuită traducerii erau educative, didactice, moralizatoare, dar și hedoniste (Piru 1977: 581). Importanța traducerii pentru formarea limbii și a culturii române nu a rămas fără ecou, iar eforturile depuse, în secolul al XIX-lea, de I. Heliade Rădulescu, George Barițiu, A. T. Laurian, Mihail Kogălniceanu, Gr. Alexandrescu ori C. Negruzzi au făcut obiectul a numeroase studii și cercetări.

În perioada 1780-1880, pentru formarea limbii române literare, scriitorii români au luat ca *model* limbile popoarelor cu o cultură mai veche, astfel că modalitățile de construire a unui instrument colectiv de comunicare și expresie variau de la un scriitor la altul, de la un *model* la altul, dar „nu s-au putut abate total de la limba poporului, care constituia baza pe care se ridica orice sistem” (Ivănescu [1955: 22] 1989: 106). Absența unui „dialect statorit recunoscut de toată româniimea”, care să funcționeze ca normă (cf. Cipariu 1855), a determinat eforturile de „unificarea limbii literare pe baza limbii tipăriturilor bisericești” (Seche 1969: 265), idee susținută, într-o primă fază, de I. H. Rădulescu și G. Barițiu. Ulterior, influența franceză, germană și italiană schimbă perspectivele, obiectivele, tehnicile. Cultura franceză a fost doar una dintre cele mai traduse (RTR II, 2006), iar limba franceză a fost utilizată și pentru traduceri indirecte (din germană, engleză, spaniolă etc.).

Într-o statistică, fără pretenții exhaustive (Lungu-Badea 2015b, cf. RTR II 2006), rețineam alfabetic și câțiva dintre autorii francezi cei mai traduși (integral, în foileton, fragmentar):

- Baudelaire (15 înregistrări, fiecare cu minim 2 poezii);
- Chateaubriand (24 mențiuni, traduceri integrale de nuvele (+traducere în foileton), roman (+1 traducere în foileton), eseuri și opere apologetice *Martirii* (x2) și *Geniul hristianismului* (x2); și fragmente din povestiri de călătorie, proză);
- Dumas-tatăl (60, v. Anexa 1);
- Dumas-fiul (8);
- Fénelon (4 versiuni ale *Aventurilor*, 2 ale *Educației*);
- Florian (19, din care 3 versiuni pentru *Numa Pompiliu*);
- Gautier (18 poezii și nuvele);
- Hugo (59, piese de teatru, poezii, romane);
- Mérimée (8 nuvele, din care 2 cu 2 versiuni + 5 piese);
- Racine (3 piese, din care 2 – *Athalia* și *Britannicu* – în câte două versiuni);
- Jules Verne (10);
- Voltaire (27 de înregistrări).

Observăm, deci, că Alexandre Dumas-tatăl este lider în preferințele traducătorilor români din secolul al XIX-lea. Nu își va pierde din prestigiu nici în secolele următoare (V. Anexa 2). Traducerea și retraducerea (traducerea consecutivă), precum și reeditarea atestă interesul publicului pentru literatura dumasiană și, în egală sau chiar mai mare măsură, pe cel al editorilor.

Traducerea de la text și intertext la context(e)

Pentru a răspunde complexității abordării subiectului, ne-am orientat asupra celei de-a doua¹ traduceri în limba română, *Cei trei muschetari*, semnată cu inițialele B.P. și publicată în 1857, la 13 ani de la apariția originalului, mai întâi în foileton (martie-iulie) și ulterior în volum,

¹Prima versiune în limba română a romanului lui Dumas, efectuată de A. Pelimon și tipărită în 1853, nu ne-a fost accesibilă pentru prezentul studiu.

în același an: 1844. Romanul lui Dumas a făcut obiectul unor retraduceri, fie în același secol, fie în următoarele. Aprecierile privind orizontul de așteptare al publicului-țintă permit particularizarea analizei traductologice atât din perspectiva evoluției limbii, cât și, inevitabil, a necesității retraducerii (cf. Benjamin [1921] 2000). Compararea bilingvă a textului original, *Les Trois mousquetaires*, cu trei versiuni românești – reprezentând și ele trei secole, trei mentalități, trei stadii de evoluție a limbii române, a concepției despre traducere și a universului discursiv dumasian (Neț 2008: 15) – se desfășoară în plan semantico-stilistic și reliefează evoluția limbii, potențialul ei artistic în dezvoltare și în plan traductologic, urmărind diacronic corelarea strategiilor traductive și a gustului publicului contemporan cu traducerea.

Despre demers

Analiza propriu-zisă este axată pe trei traduceri în limba română, corespunzând fiecare câte unui secol. Astfel, Alexandre Dumas, *Cei trei muschetari*:

1. Traducere de **B. P.** Publicată de Z. Călinescu, Imprimeria Națională a lui Iosef Romanov et Companie București, **1857**. Imprimeria Națională a lui Iosif Romanov & Companie. 299 p. cu XV gravuri, 216 p. cu XVII gravuri.¹
2. Traducerea de **Ticu Archip și Milton Fanny Lehrer, 1956 (TT²)**, cu 19 reeditări: în 1959 și 1969, la Editura Tineretului; 1964, la Editura pentru Literatură; 1969, la Editura Albatros; în 1988, la Facla, Timișoara; 1992, atât la Editura Helicon din Timișoara, la Editurile Eden și Z din București și la Galați, editura Porto-Franco; 1993, la editura Hyperion din Chișinău; în 1997, Vizual, București; în 1999 și 2000, la Editura 100+1 Gramar; în 2000, 2002, 2014, la editura Cartex. În 2001, la editurile Regis și Drago Print; iar în 2016, la Editura Litera;
3. Traducere de **Marius Zavastin, 2009 (TT³)**, reeditată în 2011, la aceeași editură, București: Adevărul Holding.

Romanul cunoaște însă și alte traduceri, retraduceri (traduceri consecutive), în fiecare dintre secolele amintite. Astfel, în **secolul al XIX-lea**, pe lângă versiunile cu alfabet de tranziție amintite, 1853 și 1857, romanul mai apare în foileton, tradus de F. Damé, precum și în două versiuni anonime (1885, 1889):

- *Trei musketari*. [Les trois Mousquetaires], de la A. Dumas, tradus de A. Pelimon. Partea I. București (Tip. Santei Mitropolii), 1853. (15,5 x 12). 256 p. (Biblioteca de lectura, nr. 3). (1107756). Textul cu alfabet de tranziție, pag. de titlu cu caractere latine. (cf. BRM 1813-1918, vol II, D-K, p. 190) ;
- *Cei trei muschetari*, traducere din franțosește de B. P., București, Impr. Națională a lui Iosif Romanov & Comp., 1857, 2 f. + 304 p. + 15 pl. (I); 2 f. + 216[-223] p.+17 pl. (II). Cu alfabet de tranziție;
- *Cei trei mușchetari*, traducere în foileton de Frédéric DAMÉ, Cim-1, III, 1884, nr. 118-152;
- *Cei trei muschetari*. Roman istoric, [T.A.], I-III, Focșani, Charras, 1885;

¹Abreviată în continuare: **TT¹**. Pentru prezenta cercetare, transliterarea din alfabetul de tranziție în cel latin a fost realizată de Daniela Gheltofă: *Cei trei muschetari*. Traducere din franțosește de B. P. Parté întîi ilustrată cu XV. Gravuri. Publicată de Z. Călinescu. București. Imprimeria Națională a lui Iosif Romanov & Companie, 1857, cu alfabet de tranziție.

- *Cei trei muschetari*, [T.A.], vol. I-II, București, Editura Tipografiei „Universul”, 1889, 216 p. cu ilustr. (I); 184 p. cu ilustr. (II).

Cele mai multe traduceri sunt efectuate în **secolul al XX-lea**. Dintre ele reținem doar câteva (v. Anexa 3):

- T.A. [București]: Edit. Societății anonime pe acțiuni „Adeverul”, [1907].
- E. Apostoleanu, București: Librăria Nouă, 1922;
- Ioan Gr. Periețeanu, București: Universala – Alcalay, 1928;
- Stan T. C., din 1937, reeditată în 1944, de același editor, București: Cugetarea - Georgescu Delafras, 1944;
- Cristoband Constantin, Craiova: Editura Ramuri, 1938.

Să notăm că există și o traducere-adaptare radiofonică din **1955**, realizată de Sanda Sântimbreanu și Mircea Sântimbreanu, a cărei înregistrare, disponibilă pe CD, este însoțită de text ilustrat. Înregistrarea Radio România din 1955, în regia artistică a lui Paul Stratilat, a fost pusă la dispoziția publicului în 2009 de Casa Radio, București.

Numărul **traducerilor, retraducerilor din secolul al XXI-lea** și al reeditărilor lor este modest, dar și secolul e încă tânăr:

- **2007**: o traducere-adaptare este publicată de Dan Starcu, la editura Paralela 45 din Pitești.
- **2009**: 2 traduceri: cea analizată aici și efectuată de Marius Zavastin și o traducerea de Liana Mariana Gomboșiu, la Editura Leda din București.
- **2010**: 2 traduceri: o prelucrare literară: *Cei trei mușchetari*, după o poveste de Alexandre Dumas, [București]: Unicart, [2010]. Numele adaptatorului nu este menționat și o traducere de Daniela Popescu, Chișinău: Cartier.
- **2011**: reeditarea traducerii lui Marius Zavastin.

Există însă și 9 traduceri anonime, editate atât în secolul al XX-lea, cât și în secolul al XXI-lea, despre care nu putem spune dacă sunt retraduceri sau doar reeditări ale unei traduceri anterioare. Astfel, am constatat că nu este menționat traducătorul versiunilor publicate la Editurile: „Societății anonime pe acțiuni Adeverul”, [1907], București; Tineretului, București, 1969; Facla, Timișoara, 1988; Eden, București, 1992, Gutinul, Baia Mare, 1994; Editura Z din București 2000, 1999; în 2010, apare o prelucrare la editura Unicart.

Despre roman, stil și traducere

Din trilogia muschetarilor, a romanelor de capă și spadă scrise de Alexandre Dumas, *Les Trois mousquetaires / Cei trei muschetari*¹ (1844), *Vingt ans après / După douăzeci de ani* (1845) și *Le Vicomte de Bragelonne / Vicontele de Bragelonne* (1847), primul roman este, probabil, și cel mai celebru. *Les Trois mousquetaires* a apărut în foileton în Franța, în jurnalul *Le Siècle* (mar-iul 1844), pentru a fi editat în volum în același an, la editura Baudry. Grație succesului înregistrat, după doar doi ani (1846), este reeditat de J. B. Fellens și L. P. Dufour și ilustrat de Vivant Beaucé, fiind mai târziu adaptat chiar de scriitor pentru teatru. Este captivantă povestea aventurilor strâmtoratului gascon de 18 ani, d'Artagnan – comparat de însuși creatorul său cu Don Quijote –, un tânăr dornic să intre în slujba regelui ca muschetar, a prieteniei care-l

¹ CTM, în continuare.

leagă de Athos, Porthos și Aramis, muschetari ai regelui Ludovic al XIII-lea, chezași ai onoarei reginei Franței, Ana de Austria, și opozanți ai cardinalului Richelieu și ai agenților lui – contele de Rochefort sau misterioasa Milady de Winter. Titlul propus de Dumas, *Athos, Porthos et Aramis*, a fost schimbat, în cel pe care îl cunoaștem, la cererea lui Desnoyers, redactor la jurnalul *Le Siècle* și responsabil cu publicarea în foileton. Scriitorul a acceptat titlul și a intuit că, tocmai prin absurditatea titrologică (cei trei eroi muschetari sunt, de fapt, patru), acest titlu va contribui la succesul romanului¹. Cert este că, cel puțin în limba română, până acum, există cca 40 de ediții ale romanului, multe reeditări, dar și numeroase retraduceri (v. Anexa 3: *Cei trei muschetari* în limba română. Prezentare cronologică)

În cele trei traduceri care fac obiectul examinării noastre, am putut observa că prefața dumasiană – metatext în care scriitorul situează rădăcinile trilogiei muschetarilor, dezvăluie modul în care Dumas a descoperit subiectul istoric care l-a fascinat, anticipează construcția și deconstrucția discursivă – este redată în cea de-a doua versiune² în limba română, din 1857, cu alfabet de tranziție, semnată cu inițialele B. P., și în a treia versiune analizată, cea din 2009, propusă de Marius Zavastin, dar nu și în cea mai reeditată și, după părerea noastră, cea mai reușită traducere, realizată de Archip și Lehrer, în 1956. Prefața-metatext a TS conține informații despre discursul ce urmează a fi construit, despre personajele istorice care devin eroi în ficțiune (cf. Grivel 1977: 143), la fel cum primul capitol dezvăluie avangardismul scriiturii lui Dumas, intertextualitatea și hipotextul care trimit la Jean de Meung, la Cervantes și celebrul său personaj. Don Quijote este evocat și invocat pentru a-l caracteriza indirect, comparativ și metaforic pe d'Artagnan. Dacă Dumas mizează pe complicitatea cu cititorul – francez, de bună seamă –, B. P., traducătorul român din secolul al XIX-lea, nu poate miza pe o contrasemnătură lectorială. O conivență cu cititorului-țintă este improbabilă, chiar dacă prima traducere integrală din Cervantes, semnată de I. R. Florian [I. H. Rădulescu]³, apăruse în 1840.

În ceea ce privește *sintaxa traducerilor*, au fost urmărite, în primul rând, structurile greoaie, frazele încâlcite, topica din TT¹. Ne-am întrebat cum rezolvă Zavastin, spre exemplu, ștețele unei fraze arborescente, ce pare, în limba veche, răsucită, suprasaturată semantic și stilistic, „asfixiată” de adverbe, pronume și conjuncții prezente în exces? Cât păstrează și cât transformă din acele structuri frastice ample?

Oralitatea e marcată, în dialog, mai cu seamă, prin procedee grafice (punctele de suspensie), prin repetarea vocalelor sub accent. Exprimarea paratactică dă, după cum se poate observa în multe dintre fragmentele supuse analizei stilistice, relief frazei. Topica variază vădit prin raportarea traducerilor moderne la versiunea din 1857. E normal să fie așa, deoarece limba a evoluat în aproape un secol cât s-a scurs între primele versiuni din secolul al XIX-lea și versiunile traductive din secolele următoare. Uneori, spargerea frazei prin punctuație forte elimină disconfortul în procesul lecturii, aerează fraza, o face mai suplă. Puternica articulare a unor structuri bazate pe relații de subordonare nu este de ignorat, nici marca omniprezentă a

¹ Correspondance entre Dumas et Desnoyers citée dans un article de Dumas paru dans *Le Dartagnan* du 29 février 1868, reproduit dans *Les grands romans d'Alexandre Dumas, I - Les Mousquetaires: Les Trois Mousquetaires et Vingt ans après*, Robert Laffont, coll. Bouquins (1991: 1338-1339).

² Prima versiune în limba română i se datorează lui A. Pelimon și a fost publicată în 1853 (v. Anexa 3).

³ *Don Chishot dela Mancha*, traducere de Florian I. R. [Pe copertă *Don Chișotu dela Mancha*. Partea I-II]. Din Scrierile lui M. Cervantes. Tradus în rumânește din frantoește dupe Florian de I. R. [=Eliade Rădulescu]. București: Tip. lui Eliad, 1840. Tipărit cu caractere chirilice. Pentru traduceri parțiale, fragmente sau în foileton, semnate de Șt. Vîrgolici, Z. Arbore sau anonime, a se vedea RTR II (2006). O altă versiune apare în 1884, *Don Chișot de la Mancianca* de Cervantes, Galați, Libr. G. D. Nebuneli, [1884?] (Biblioteca Universală, 5-6), dar nu se precizează numele traducătorului, nici limba din care se traduce.

adverbelor corelative (*apoi, atunci, precât* etc.), specifice basmului, poveștii, nici abundența adverbilor, în general, și a particulelor pronominale demonstrative care funcționează ca indici textuali obligatorii la nivelul narației. Mobilitatea intonației, pe un alt palier, rezultă și din numeroasele structuri incidente, de tip paranteză (chiar dacă acest fapt nu e marcat grafic printr-o paranteză propriu-zisă).

Al. Dumas ne face cunoscută arta sa poetică în diferite moduri: în cuvântul către cititori sau în prefețele auctoriale, precum în cea la *Les Trois mousquetaires*, asupra căreia vom insista mai departe. A existat într-adevăr un manuscris al contelui de la Fere (v. Neț 2008: 172) sau este doar un pact auctorial?

- **TS**: nous trouvâmes enfin, guidé par les conseils de notre illustre et savant ami Paulin Paris, un manuscrit in-folio, coté le n°4772 ou 4773, nous ne nous le rappelons plus bien, ayant pour titre :
« Mémoires de M. le comte de La Fère, concernant quelques-uns des événements qui se passèrent en France vers la fin du règne du roi Louis XIII et le commencement du règne du roi Louis XIV. » (1844: VI-VII)
- **TȚ¹**: găsim în sfârșit, condus prin consiliurile ilustrului și învățatului nostru amic Paulin Paris, un manuscript în folio sub N°. 4772 sau 4775, nu ne aducem bine aminte, și al căruia titlu era:
„Memoriile D. Kontele de la Fer, care conținea câte ce-va din evenimentele ce se petrecură în Franța pe la finele domniei a regelui Ludovic XIII. și la începutul domniei a lui Ludovic XIV.” (1857: 2-3)
- **TȚ²**: Prefață netradusă (1956)
- **TȚ³**: am găsit în sfârșit, la sfatul vestitului nostru savant și prieten Paulin Paris, un manuscrit in-folio, înregistrat sub numărul 4772 sau 4773, nu-mi aduc prea bine aminte, care avea drept titlu: „Memoriile domnului conte de La Fère cu privire la câteva dintre evenimentele care au avut loc în Franța spre sfârșitul domniei lui Ludovic al XIII-lea și începutul domniei regelui Ludovic al XIV-lea.” (2009: 6)

Motto-ul și prefața încearcă să anihileze încadrarea romanului în genul mitico-discursiv:

- **TS**: Dans laquelle il est établi que, malgré leurs noms en os et en is, les héros de l’histoire que nous allons avoir l’honneur de raconter à nos lecteurs n’ont rien de mythologique (Preface, 1844: I)
- **TȚ¹**: În care se coprinde că eroii istoriei ce vom avea onoarea să o descriem lectorilor noștri, cu toate numirile lor în os și în is, n’au în sine nimic de mitologic (1857: 2)
- **TȚ²**: Prefață netradusă (1956)
- **TȚ³**: prefața TS este tradusă și publicată sub titlul de Introducere, dar motto-ul din original este omis (2009: 5).

dar, în același timp, capitolul I va confirma această dimensiune mitică, identificabilă și în romanul popular *Roman de la Rose*, precum și în romanul picaresc *Don Quijote de la Mancha*, frecvent consemnat.

Literatura a permis întotdeauna păstrarea legăturii cu copiii din fiecare cititor. Intrarea în carte, prin lectura în franceză sau în română, echivalează cu trecerea printr-o oglindă – poartă spre altă dimensiune. Refuzul de a păși în necunoscutul universului discursiv al unui scriitor, pe care doar lectura îl poate dezvălui, înseamnă, de fapt, indispoziție *de/spre* comunicare, imposibilitate sau lipsa de apetență lectorială. Nu exegeza CTM ne preocupă aici (v. Neț 2008: 171-218), în orice caz, nu mai mult decât este necesar pentru a aprecia tehnicile și rezultatele traductive. Este și un roman de aventuri, clădit pe baze și personaje istorice – cum, încă din prefață, autorul ne lasă să credem. Al. Dumas alternează actele de vorbire locuționare și

perlocuționare, pentru ca, în final, să permită eului naratorial să se substituie celui auctorial și, într-un enunț marcat, subiectiv și complicitar, să se adreseze direct cititorului, promițându-i o lectură ispititoare:

- **TS**: En attendant, comme le parrain est un second père, nous invitons le lecteur à s'en prendre à nous, et non au comte de La Fère, de son plaisir ou de son ennui. Cela posé, passons à notre histoire. (1844: IX)
- **T₁**: Mai 'nainte, fiind că nașul este unu al doilea părinte, învătăm pe domni lectori a ne rămînea datorî noă, iar nu contelui de la Fer, despre plăcerea saŭ urîtul ce 'l vor cerca. Sfirșind aceasta, trecemŭ la istoria pe care o vomŭ începe. (1857: 3)
- **T₂**: – (1956)
- **T₃**: Până atunci, ținând cont de că nașul este tot un fel de tată, îl voi invita pe cititorul nostru să mă facă pe mine răspunzător și nu pe contele de La Fère, după cum îi va fi pe plac. Acestea fiind spuse, să trecem la povestea noastră... (2009: 7).

Este fără ecou numele lui Jean de Meung, coautor și continuator (cu cele 17722 de versuri: 1275-1280) al celei de-a doua părți a celebrului *Roman de la rose*, roman care nu a fost tradus în limba română și care, și azi, în biblioteci este înregistrat doar pe numele lui Guillaume de Lorris¹. Așadar, relația dintre Jean de Meung și toponimul Meung nu are impact asupra cititorului român din secolul al XIX-lea. În versiunea lui Archip și Lehrer, apare o notă erudită: „*Romanul Trandafirului (Le roman de la Rose)* – celebru roman alegoric și didactic (sec. 13), foarte răspîndit în evul mediu: prima parte a fost scrisă de Guillaume de Loris, iar a doua de Clopinel, zis Jean de Meung” (**T₂**: 25), în vreme ce, în versiunea lui Zavastin, este preferat numele lui Lorris (**T₃**: 9).

Dacă orice text conține o capcană, iar interpretarea literară cu atât mai mult, înțelegem că traducerea literală – în sensul de exotizantă, ca, de altfel, mai toate traducerile efectuate în perioada de constituire a limbilor vernaculare, așadar și traducerea din 1857, fiind fidelă *volens-volens* intenției auctoriale – „garantează” ratarea efectelor intertextualității și coparticiparea lectorială la facerea / geneza semnificației textului-sursă. Versiunile din secolele următoare, din 1956 și 2009, anulează implicitul, practică supratraducerea și abundă în note de traducere – utile și mai puțin utile.

- **TS**: Un jeune homme... – traçons son portrait d'un seul trait de plume : figurez-vous don Quichotte à dix-huit ans, don Quichotte décorcelé, sans haubert et sans cuissards, don Quichotte revêtu d'un pourpoint de laine dont la couleur bleue s'était transformée en une nuance insaisissable de lie-de-vin et d'azur céleste (1844: 14)
- **T₁**: Un june... - să facemŭ o mică descriere despre persoana sa: - închîpuiți-vă don Chișot de opt-spre-zece ani; don Chișot fără zale, fără paltoșă, într'unŭ cuvîntŭ, fără armură; don Chișot îmbrăcat numai cu o haină de lînă, a căria culoare albastră se transformase într'o spălăcitură ce semăna cu floarea drojdiilor de vinŭ și cu azurul cerului. (1857: 5)
- **T₂**: Un tânăr... să-i schițăm portretul dintr-o trăsătură de condei: închîpuiți-vă pe Don Quijote la optsprezece ani, don Quijote fără armură, nici pe piept, nici pe coapse, un don Quijote îmbrăcat într-o haină scurtă de lînă, a cărei culoare albastră se schimbbase cu vremea, bătând nedeslușit când în vișiniu, când într-un azuriu ca cerul. (1956: 23-24)
- **T₃**: Un tânăr... hai să-i desenăm portretul dintr-o singură tușă: imaginați-vă pe Don Quijote² la optsprezece ani, don Quijote dezbrăcat [CS]³, fără cămașa de zale și fără apărătorile pentru

¹Autor doar al primei părți, formată din 4056 de versuri, compuse în perioada 1230-1235.

²„*Don Quijote de la Mancha* – opera literară a scriitorului spaniol Miguel de Cervantes, capodoperă a literaturii spaniole (n.t. [=Zavastin])” (CTM, nota 1, 2009: 10).

³Între paranteze drepte am notat abrevierile folosite pentru a indica alunecările de sens (CS – contrasens; FS – Sens fals) și alte greșeli de limbă și traducere.

coapse. Don Quijote îmbrăcat cu vestă scurtă [FS, analogie falsă între fr., veste și rom. vestă; corect: tunică] de lână a cărei culoare albastră se transformase într-o nuanță nedefinită de roșu închis și bleu azuriu [supra traducere: pleonasm: azuriu „albastru”]. (2009: 10)

Se poate vedea, în versiunea din 1857, că traducătorul își desfășura anevoie activitatea din pricina privațiunilor lexicale din limba română, generală și specializată, dar și din cauza unor probleme de traducere specifice ori a dificultății de a echivala realități extralingvistice. Dacă, în original, nu există note de subsol, fiindcă cititorul prezumtiv, căruia i se adresează Al. Dumas, împărtășește același bagaj cognitiv cu scriitorul, în traducerile din 1956 și 2009, la fel și în reeditările lor, apar note de traducere. Decalajul existent, în secolul al XIX-lea, între cultura și literatura române și literaturile și culturile occidentale, decalaj care împovăra înțelegerea, l-ar fi îndreptățit pe traducătorul care semnează B. P. să recurgă la note, inserări explicativ-explicite în text. Dimpotrivă, dintre cele trei traduceri examinate aici, traducerea din 1857 este cea mai *fidelă* – credincioasă, cum se spunea în epocă – limbii franceze. De fapt, nici B. P. nu înțelege. Surprinzător, în versiunile din secolele al XX-lea și al XXI-lea, traducătorii, Archip și Lehrer (1956), respectiv Zavastin (2009), însoțesc textul de note de traducere, mai numeroase în versiunea din 2009, deși, la data publicării traducerilor lor, opera lui Cervantes este cunoscută, iar elementele culturale și intertextuale (*Don Quijote*, *Rosinante*, *Dulcineea* etc.) sunt locuri comune, universalii mentalitare, la fel și toponime precum *Canalul Mânecii*, *Rochelle*, *Meung* etc.

- **TS**: Elles sont renfermées dans cette boîte, que vous n'ouvrirez que *de l'autre côté dela Manche*. (1844: 45)
- **TT¹**: Sîntu închise într'această cutie, pe care n'o veți deschide de cît cînd veți fi de *cee-l-altăparte dela Manșu*. (1857: 11)
- **TT²**: Se găsesc toate în caseta aceasta, pe car en-o veți deschide decât *pe celălalt mal al Mânecii*. (1956: 33)
- **TT³**: Ele sunt închise în cutia aceasta, pe care nu o veți deschide decât după ce ajungeți *de cealaltă parte a Mânecii*¹. (2009: 21)

Aluziile intertextuale sunt însă numeroase, enumerăm doar câteva: *Le Roman de la rose*, Don Quijote (cap. I), uriașii căpcăuni uscățivi, eroi ai legendelor populare, nevasta lui Athos, comparată cu Satana (cap. XXVII), scena conjugală dintre Athos și soția lui comparată cu Infernul (cap XLV), călătoria inițiativă a lui Athos, îndrumat de un cerșetor, figură tragică și luminoasă ce amintește de basme, legende ori tradiția biblică (cap. LXIV).

Toate cele trei romane din trilogia *Muschetarilor* se învârt în jurul căutării și al pierderii identității (Neț 2008: 189). Cine sunt CTM? Conform interpretării tradiționale, Athos, Porthos și Aramis sunt secunzii lui d'Artagnan; iar d'Artagnan este liantul dintre cei trei. După Neț, muschetarii sunt întotdeauna trei, considerați întotdeauna din perspectiva celui de-al patrulea, care nu se include. Așadar, fiecare dintre cei patru protagoniști vorbește despre ceilalți trei muschetari la care se raportează. Să fi fost intenția lui Desnoyers? La fel se întâmplă și în *Vingt ans apres / După douăzeci de ani*. „– Cet Athos avait pour amis trois jeunes mousquetaires: D'Artagnan, Porthos et ... Athos s'arrêta. – Et Aramis, dit vivement la duchesse.” Aceștia sunt cei trei muschetari pentru Athos. Prin urmare, pentru D'Artagnan, cei trei muschetari sunt: Athos, Porthos și Aramis, ș.a.m.d. De altfel, Porthos, în cap. CCLXI al romanului citat, afirmă:

¹ „Canalul Mânecii – strâmtoarea dintre sudul Angliei și nordul Franței, leagă marea Nordului de Oceanului Atlantic (n.t. [=Zavastin]).” (nota 2, 2009: 21). Traducătorul consideră necesară introducerea unei explicații relative la Normandia, nota 1, *idem, ibidem*.

„J'ai un fils avec mes autres amis [= cei trei muschetari]: c'est Raoul-Auguste-Jules de Bragelonne". Fiecare muschetar există prin raportare la ceilalți, idee susținută de renumita deviză: „Unul pentru toți! Toți pentru unul!

Dincolo de detaliile de broderie romanescă există și alte aspecte de interes.

Câteva observații de limbă și stil referitoare la prefață (CTM – TT¹, TT², TT³)

- TT¹: fără a merge să facă pentru mai mult sau mai puțin timp **o călătorie** la Bastilia. Titlul acesta **îmi plăcu foarte mult**; le am luat la mine cu permisiunea **D. Conservator**, se înțelege, și le **am citit**. (1857: 2)
- TT²: –
- TT³: fără să facă vreo **plimbare**, mai mult sau mai puțin lungă, la Bastilia. Titlul **mă captivă**. Cu permisiunea **directorului bibliotecii** am luat Memoriile acasă și, bineînțeles, le-**am devorat**. (2009: 5)

S-ar putea discuta pe marginea a cel puțin patru situații-țintă, reperabile în cele două traduceri din care au fost excerptate fragmentele de mai sus. E vorba de următoarele dublete: *o călătorie / vreo plimbare; îmi plăcu foarte mult / mă captivă; D. Conservator / directorului bibliotecii; am citit / am devorat*. Se pot sesiza, în mod facil, diferențele (uneori, majore) la nivel semantic, operate în cadrul traducerii moderne.

- TT¹: **O mărturisim**, aceste trei nume ciudate *ne a făcut* o mare impresiune, și *ne veni îndată în minte* că sîntu niscaî-va pseudonime *prin mijlocul cărora* d'Artanian ascunsese niște nume ilustre, afară numai dacă cei ce purtau aceste nume împrumutate nu și le a fost ales *ei însuși* în ziua cînd ori din capriciul, sau de vre o nemulțumire sau de *lipsă*, îmbrăcarea *simpla casacă de musketari*. (1857: 6)
- TT²: –
- TT³: **Trebuie să mărturisesc** că aceste trei nume ciudate *m-au uimit* și *m-am gândit imediat* că nu erau decât niște pseudonime *prin intermediul cărora* d'Artagnan ascunsese poate câteva nume ilustre, dacă nu cumva purtătorii acestor nume de împrumut nu le-au ales *ei însuși* în ziua în care, dintr-un capriciu, din nemulțumire sau din *nenoroc*, au îmbrăcat *haina simplă de muschetar*. (2009: 6)

„Suveica” frazei ori compartimentarea construcției frastice debutează cu secvența *O mărturisim*, în traducerea din 1857. Aceasta va fi convertită-n impersonala formulă *Trebuie să mărturisesc*, în versiunea din 2009. Particulele *o vom* din *o vom mărturisi* se reduc la verbul *trebuie*. La nivelul grafiei, punctăm *ziua* pentru *ziua* și *niscaî-va* pentru *niște*. La nivel morfologic, se constată modificarea timpului verbal (prez. *sîntu* pentru forma negativă de imperfect *nu erau*, perf. simplu *îmbrăcarea* devine perf. comp. *au îmbrăcat*), nerealizarea acordului, în TT¹, la structuri de tipul *ei însuși*, față de *ei însuși*, forma corectă, din TT³.

Aspecte culturale, onomastice, stilistice (CTM – TT¹, TT², TT³)

Numele proprii¹, pseudonimele – Athos, Porthos, Aramis (în traducerea din 1857, ortografiate fonetic: *Atos, Portos, Aramis*) – fie sunt dovezi identitare, fie ascund identități ce, relevate, ar pune în pericol de moarte purtătorul numelui. Cunoașterea numelui adevărat, deci identificarea persoanei care se prezintă cu acest nume, poate fi un pericol pentru purtătorul de nume, dar, în egală măsură, pentru cel care ajunge să cunoască cine este cel ce se prezintă cu un nume de împrumut. La fel, și scrisoarea este o dovadă identitară, iar interceptarea ei, pierderea

¹ În continuare Npr.

sau furtul permite uzurparea identității Celuilalt, pierzător și perdant. Puterea scrisorii este mitizată în CTM: ea poate, la fel de bine, ucide, cum poate reînvia.

Traducerea Npr – antroponime (patronime, prenume, pseudonime), toponime, ergonime – variază nu doar de la un traducător la altul, dar chiar și sub pana aceluiași traducător. Versiunea din secolul al XIX-lea conține, firesc, forme căzute, azi, în desuetudine: traducerea semantică a unor Npr denotative (*Pierre Rouge / Petru Roșu*) sau redarea prin report, însoțit de asimilare grafică și fonetică (*Planchet / Planșet, Franc-Meunie, Don Chișot, Rișeliu, Vinter, Roșfor* etc.). În versiunile corespunzând secolelor al XX-lea și al XXI-lea, reportul Npr endonime este cvasiconstant, mai puțin consecventă este tehnica de restituire a Npr mixte conotative, descriptive apelative (nume de instituții, toponime de străzi etc.).

- **TS**: Louis XIII/XIV, M. D'Artagnan; Pierre Rouge, (faire un tour plus ou moins long à la Bastille; M. le conservateur; M. Anquetil, Anne d'Autriche, Richelieu, M. de Tréville, le comte de La Fère, Meung, Roman de la Rose, Rochelle; **Franc-Meunier**; **l'Espagnol**; **Don Quichotte**, (on reconnaît le) Gascon; Béarn, Rossinante, Henri IV; milady¹ / milady de Winter, Angleterre, Manche, Paris; jusqu'à la porte Saint-Antoine, à Paris; **sise rue des Fossoyeurs, près le** [sic : du] Luxembourg; **quai de la Ferraille; rue du Vieux-Colombier**; Planchet, Buckingham, Charles Ier, Le comte de Rochefort; pont de La Pierre; Mme Bonacieux, au couvent des Carmélites de Béthune, etc. (1844)
- **TT¹**: Ludovic XIII/XIV, D-luî d'Artagnan, Petru Roșu, (o călătorie la) Bastilia, (cu permisiunea) D. Conservatoru, D. Anchetil, Aneî d' Austria, Rișeliu, D. de Trevil, Memoriile D. Conte de la Fer, Meng, romanuluî Roza, Roșela, **Franc-Menie, Ispaniolul, don Chișot**, Gasconu, Bearn, Rosinante, Enric IV, miladi/ miladi de Vinter, Englitera, Manșu, Parisu, poarta Sînt-Antonie la Parisu; **a șasea uliță, Fosoierî, aproape de Lucsemburgu**; o luă **pe la ferării; strada Bătrînul Columbieru**; Planșet, Bukungam, Carol I, chevalerul / Cavalerul de Roșefor, puntea luî Petru, doamnei Bonasio, mînăstirea Carmelitelor de la Betum etc. (1857)
- **TT²**: Ludovic al XIII/XIV-lea; D'Artagnan, Meung, Romanul Trandafirului², Rochelle³, **La Morarulvoios, spaniolul, Don Quijote**, Béarn, Rossinanta⁴, Henric al IV-lea; gascon; domnul de Tréville, Anglia, Londra, până la poarta Saint-Antoine, laParis; (pe celălalt mal al) Mânecii; Milady / Milady de Winter, **strada Groparilor; cheiul Fiarelor vechi; strada Vieux Colombier**, Planchet, Buckingham, cavalerul de / contele de Rochefort, Podul de Piatră, doamna Bonacieux, mînăstirea Carmelitelor din Béthune etc. (1956)
- **TT³**: Ludovic al XIII/XIV-lea; D'Artagnan, Pierre Rouge, domnul Anquetil, Anna de Austria, Richelieu, contele de La Fère, Meung, Romanul Trandafirului⁵, La Rochelle⁶, „**La morarul cumsecade**”, **spaniolul, Don Quijote**⁷, Béarn¹, Rosinante², Henric al IV-lea;

¹„(1) Nous savons très-bien que cette locution de *milady* n'est usitée qu'autant qu'elle est suivie d'un nom de famille. Mais nous la trouvons ainsi dans le manuscrit, et nous ne voulons pas prendre pour de la changer.” (1844: 42).

²„*Romanul Trandafirului* (Le roman de la Rose) – celebru roman alegoric și didactic (sec. 13), foarte răspîndit în evul mediu: prima parte a fost scrisa de Guillaume de Lorris, iar a doua de Clopinel, zis Jean de Meung (N.R.)” (nota 1, 1956: 23).

³„Oraș francez pe coasta Atlanticului, citadela calviniștilor – cucerit de Richelieu în 1628 (N.R.)” (nota 2, 1956: 23).

⁴„Rossinanta – numele iepei pe care călărea Don Quijote 9N.R.)” (nota 1, 1956: 24).

⁵În nota de traducere, Zavastin reține doar numele primului autor, Lorris. „*Le Roman de la Rose* – operă a lui Guillaume de Lorris, secolul al XIII-lea, având ca temă dragostea cavalierească (n.t.)” (nota 1, 2009: 9).

⁶„Important centru calvinist, orașul a fost declarat centru al protestanților prin Edictul de la Nantes, în 1598 (n.t.)” (nota 3, 2009: 9).

⁷„*Don Quijote de la Mancha* – operă literară a scriitorului spaniol Miguel de Cervantes, capodoperă a literaturii spaniole (n.t.)” (nota 1, 2009: 10).

gascon; domnul de Tréville, Anglia, Londra, până la poarta Saint-Antoine, la Paris; „cealaltă parte a Mânecii³” Milady/Milady de Winter, **strada Groparilor, strada Fierăriei, strada Vieux Colombier**, cavalerul de Rochefort, doamna Bonacieux, Carol I, podul La Pierre; mănăstirea Carmelitelor din Béthune etc. (2009).

Apropieri și diferențieri semantico-stilistice în procesul traductiv pot fi operate: *este știut / se cunoaște; aceea ce / ceea ce; mișcă / impresionează; mulțimea / marea masă*. În TT³, Zavastin preferă să repete verbul *a impresiona*, ceea ce denotă o precară conștientizare a posibilităților sinonimice existente în limbă. Din acest punct de vedere, se poate constata o flexibilitate mai mare în TT¹ în ceea ce privește echivalarea de tip semantic prin alte vocabule decât cele deja existente în prima parte a frazei.

- TT¹: Încărcat cu o asemenea povară, d'Artagnan era acum **moralicește și fizicește**, vorbind, o adevărată copie a eroului lui Cervantes (1857: 7)
- TT²: Cu un astfel de *vade mecum*, d'Artagnan era, **prin starea sa sufletească și trupestă**, o copie credincioasă a eroului lui Cervantes (1956: 26)
- TT³: Cu un asemenea *vademecum*, d'Artagnan părea, **atât fizic, cât și moral**, o copie exactă a eroului lui Cervantes cu care l-am comparat... (2009: 13)
- TT¹: Ziserămă cu ce grabnică cercetare d'Artagnan zări de o dată o fisionomie; trase cu ochiul că femeia era jună și frumoasă [...] **cu ochii mari albaștri lîncezi, cu buzele rumene și cu mîinile d'alabastru**. (1857: 11)
- TT²: Am mai spus cît de fulgerător izbutea d'Artagnan să prindă cele mai mici amănunte din înfățișarea cuiva. De la prima aruncătură de ochi, văzu, așadar, că femeia era tînără și frumoasă [...] **cu ochi mari albaștri, visători, cu buze trandafirii și mîini de alabastru**. (1956: 32-33)
- TT³: Am spus deja cu cîtă rapiditate a detaliului analiza d'Artagnan orice fizionomie. Observă din prima că femeia era tînără și foarte frumoasă [...] **cu ochii mari, albaștri și privirea provocatoare, cu buzele trandafirii și brațe de un alb strălucitor**. (2009: 21)

Fragmentul-detaliu face parte din gama portretisticii, devenită o adevărată subspecie literară (dacă ne gândim la efectul veridic al portretelor fizice și morale care apar într-un text narativ de această factură), extrem de mult cultivată în scrierile românești de secol XIX. Aceste tehnici întrețin, indubitabil, realismul (imagisticii, descrierii, textului integral). Ne vom opri asupra următoarei unități de traducere: „cu ochii mari albaștri lîncezi, cu buzele rumene și cu mîinile d'alabastru” (TT¹) / „cu ochi mari albaștri, visători, cu buze trandafirii și mîini de alabastru” (TT²) / „cu ochii mari, albaștri și privirea provocatoare, cu buzele trandafirii și brațe de un alb strălucitor” (TT³). *Lîncezi* (< lat. *languidus*), din varianta primă traductivă, cuvânt învechit, puțin frecventat actualmente, determinant al substantivului *ochii*, trimite la un semantism de tipul: ”slăbit de boală; fără vlagă; moale”, impropriu asocierii sintagmatice de mai sus. Probabil că traducătorii au simțit acest decalaj semantic, instaurat între determinat și determinant, din perspectiva limbii române literare de secol XX. Prin urmare, ei vor opta pentru variantele traductive: *visători* (TT²), respectiv (CS) *privirea provocatoare* (TT³). Sigur că discrepanța se menține și prin acest efort traductiv. Axa semantică se desface, culminând cu ultima variantă, care răstălmăcește sensul instituit de prima versiune. O privire provocatoare

¹ „... veche provincie franceză, astăzi formează cea mai mare parte a departamentului Pirinei-Atlantic (n.t.)” (nota 2, 2009: 10).

² „Rosinante – numele calului lui Don Quijote (n.t.)” (nota 1, 2009: 11).

³ „Canalul Mânecii – strămoare dintre sudul Angliei și nordul Franței, leagă Marea Nordului de Oceanul Atlantic (n.t.)” (nota 2, 2009 : 21).

(CS) nu e nicidecum apatică, dusă, visătoare. Ea concordă, în schimb, cu sintagma proximă: buzele rumene / buze trandafirii / buzele trandafirii, cromatismul „roșu” fiind conținut în formula determinantului (*rumene, trandafirii*).

Aspecte lexicale, morfologice, sintactice (CTM – TT¹, TT², TT³)

Atitudinile traducătorilor, analizați aici: B. P. – 1857; Archip și Lehrer – 1956; Zavastin, 2009, ilustrează strategii și procedee specifice momentului traductiv. Tendința de a împrumuta din limbile romanice, din franceză, îndeosebi, termeni necesari ori nu, de a-i adapta fonetic și morfologic este incontestabilă în versiunea din 1857. *Lexicul neologic*, axat pe împrumuturile romanice, se intersectează cu cel vechi (împrumuturile din greacă, slava veche, turcă etc.). Rezultă, indubitabil, la acea vreme, împrumutul masiv și încercarea de adaptare a lui la profilul limbii române, aflate în plin proces de tranziție. Trecerea de la alfabetul chirilic la cel latin va lăsa varii urme și în perimetrul lexicului românesc.

Varietatea (stratificarea) lexicală – coexistența termenilor neologici, a termenilor populari, a termenilor regionali, utilizați și în variantă literară, a termenilor regionali propriu-zisi etc. – poate fi urmărită, la o adică, în perspectivă diacronică, la fel și proporția dintre elementele lexicale vechi și cele neologice, harta diversității acestora și a mobilității în structurarea discursului românesc.

În ce moment al evoluției limbii române literare ne aflăm când apare traducerea din 1857? Cum se prezenta limba română literară? Modernizarea lexicului și a sintaxei arată că ne aflăm într-o perioadă de tranziție, în care variantele limbii române literare se află, încă, într-un viu, ardent, complex proces de modelare. Pot fi reperate: contaminări între diferitele stiluri, interferențe la nivel lexical și semantic. Prin urmare, sunt admise anumite inconsecvențe în ortografiere și oscilații în selectarea termenilor sau în marcarea ortografică. Perioada 1831-1881, în care includem anul apariției traducerii din romanul lui Alexandre Dumas, e recunoscută ca o perioadă în istoria limbii române în care se așază principalele norme supradialectale ale românei literare moderne (fonetice și morfologice) (v., în acest sens, Munteanu, David, Oancea, Țâra 1978: 87).

Variantele lingvistice diacronice sunt explicabile. Astfel, identificăm diferențieri la nivelul folosirii unor lexeme, dintre care prima formă, reperabilă în TT¹, este, cel mai adesea, veche, inutilizabilă în momentul în care apar TT² și TT³:

- *june, -i* pentru *tânăr, tineri*: „a întâlnit în anticamera sa trei *juni*” (TT¹) / „a întâlnit în anticamera acestuia trei *tineri*” (TT³)
- *manuscriptū în folio* pentru *manuscris in-folio*
- *subt* (< lat. *subtus*), formă mai apropiată de etimon, pentru *sub*
- *lector* (< fr. *lecteur*; lat. *lector, -is*) ‘cititor’: „acelorū *lector*”; „*lectorilor nostri*”; „domniū *lectorū*” (TT¹). Termen înlocuit, în ediția din 2009, cu *cititori*.
- *con, -i* pentru *copil, -ii*.

Frazeologismele sunt, din perspectiva vorbitorului de limba română literară actuală, arhaice, neutilizabile sau reperabile pe spații restrânse, sub chipul unor întrebunțări regionale. Fie au fost înlocuite cu altele, cu corespondentele lor moderne, fie au dispărut cu totul, datorită pierderii realității la care făceau referire:

- *băgare de seamă* pentru *observație*; *a face larmă* pentru *a face zgomot* sau *gălăgie*; *a dormi cu somnul unui bravū* pentru *a dormi buștean / adânc* etc.

Morfologia. Flexiunea verbală prezintă cele mai multe cazuri de menționat. Formele arhaice pot fi reperate cu ușurință în conjugarea verbului românesc. De asemenea, la nivelul *flexiunii nominale*, în paradigma substantivului, desinențele sunt într-alt mod actualizate, ceea ce conduce la formații lexicale bizare din perspectiva locutorului de limba română actuală, cu totul justificabile, însă, din perspectiva celui care le folosea atunci. Semnalăm formele de plural ale substantivului, precum și variante ale pronumelui relativ:

- *epoce* pentru *epoci* (<fr. *époque*): „ca o cea mai însemnată parte din scrierile acelei *epoce*”; „tablourile acelei *epoce*” (TT¹: 2).

Nu știm dacă, la acea vreme, traducătorii aveau conștiința sonorităților inestetice, dacă înțelegeau ce-i aceea o cacofonie. Dacă da, utilizarea lui *o*, între *ca*, indice al comparației, și *cea*, marcă, dimpreună cu *mai*, a unui grad de comparație, s-ar justifica.

- *detaliuri* pentru *detalii*: „Prin urmare, admirînd, precum și alții fără'ndoială vor admira, *detaliurile* pe care le amî descrisû, lucru ce ne a preocupat mai întîi a fost negreșit acela asupra căruia nimeni n'a făcut cea mai mică *băgare de seamă*.” (TT¹: 2);
- *cari* pentru *care*: „a întîlnit în anticamera sa trei junî *cari* serveau în ilustrul corpû unde cerea și el să fie înrolatû” (TT¹: 3).

Tot la acest palier, al morfologiei, pronumele și conjuncțiile sau unele prepoziții care azi apar sudate, fiind cuvinte de sine stătătoare, se scriau, pe atunci, în două cuvinte, mult mai apropiate de structura lor inițială, de etimon: *fie cării* (pentru *fiecăruî, fiecărei*), „*niscare-va* documente” (pentru *niscaiva*, în TT¹: 2; *niscai* (< lat. *nescio qualis*), adj. nehot. invar. pop. – ceea ce se află într-o cantitate nedeterminată; vreun. Utilizat și cu variantele *niscare, niscareva, cine-va* (pentru *cineva*, în TT¹: 2): „Poate *cine-va* vedea într'însele portrete craionate de maisteri”, *de și* (pentru *deși*). Acestea împovărau, în mod evident, traducerea. Ne aflăm, așadar, și la nivel morfologic, în plină perioadă de tranziție, când e posibil să întîlnim dublete sau chiar triplete morfologice. Se poate urmări, astfel, prin traducerile cu alfabet de tranziție și nu numai, cum limba înaintează în plin proces de formare, parcurge, lent ori cu repeziciune impusă de racordarea la ritmurile culturii scrise universale, etapele transformărilor, cum se modelează, cum acceptă noutatea, cum renunță la unele forme, cum se pliază pe cultura, pe specificul socio-politic, pe fizionomia mentalului colectiv, finalmente.

Sintagma nominală „o ceată de oameni (...) cariî făceau o mare larmă” e înlocuită cu „o gloată gălăgioasă”, cu mențiunea că, între determinat și determinant, se interpun și alte cuvinte, în traducerea din 1857. Coeziunea sintagmei (o unitate de traducere) se scindează, astfel, permițând intruziunea unor termeni neașteptați. În plus, observăm dispariția, în TT², a cuvîntului *larmă* (< mg. *lárma*, sb. *larma*) „zgomot mare; gălăgie”, din structura verbală *a face larmă*, al cărui semantism va fi, însă, recuperat la nivelul adjectivului *gălăgioasă* (*gălăgie* + -suf. -os). Prezența iotacizării se remarcă, în TT¹, ca fenomen extins, la acea vreme, în toate tipurile de scrieri, cu aplicabilitate la cuvintele de origine latină. Exemplu: *să aprinză* pentru *să aprindă*.

De asemenea, notăm câteva triplete lexicale, variante traductive reperabile în fragmentele analizate, urmînd firul celor trei traduceri:

- orașelul Meng / tîrgul Meung / orașul Meung;
- se părea că e într'o revoluție / părea a fi în toiul unei fierberî *atît de cumplite* / părea a fi cuprins de o *adevărată* revoluție.

La traducerile recente se observă adăugarea unui indice semantic al intensității: *atît de cumplite / adevărată*, iar în TT², lexemul *revoluție* este înlocuit prin *fierbere*, format pe tărîm românesc și obiectivînd mai intens caracterul luptei stradale:

- Mai mulți *cetățeni* / o seamă de *tîrgoveți* / Mai mulți *orășeni*. \mathbf{TT}^2 păstrează mai bine conținutul și structura frazei.
- rezemîndu-le puterea mai multă sau mai puțină pe o muschetă sau pe cîte o lance (\mathbf{TT}^1 : 5) / apucând o flintă sau un baltag, ca să se simtă mai tari (\mathbf{TT}^2 : 23) / înarmându-se, ca să prindă curaj, cu muschete sau cu sulite (\mathbf{TT}^3 : 9).

Remarcăm faptul că denumirile armelor folosite se schimbă, de la o traducere la alta, că există o inconsecvență la acest nivel: *muschetă, lance / flintă, baltag / muschete, sulite*. Doar *muschetă* rămâne „intact”.

Sintagma nominală „semn de isteține”, din \mathbf{TT}^1 (5) este înlocuită, în traduceri moderne, cu „semn de viclenie” (\mathbf{TT}^2 : 24, \mathbf{TT}^3 : 10). *Viclean* îl cuprinde pe *istet*, *viclenie* pe *istețime*. Așadar, fi-va justificată folosirea lui *viclenie* în locul lui *istețime*.

Transformarea unei culori este descrisă diferit în cele trei ediții, semn al posibilităților multiple de a înregistra o realitate, oricare ar fi aceasta, cu atât mai mult una care vizează puterea de surprindere a unui cromatism: *a căria culoare albastră se transformase într’o spălăcitură ce semăna cu floarea drojdiilor de vină și cu azurul cerului* (\mathbf{TT}^1 : 5) / *a cărei culoare albastră se schimbase cu vremea, bătînd nedeslușit cînd în vișiniu, cînd într-un azuriu ca cerul* (\mathbf{TT}^2 : 24) / *a cărei culoare albastră se transformase într-o nuanță nedefinită de roșu închis și bleu azuriu* (\mathbf{TT}^3 : 10). Paradoxal, cea mai reușită, din punctul de vedere al expresivității / poeticității, pare a fi tot prima variantă, cea din 1857.

La nivel morfo-sintactic, structurile de tip enumerativ vor fi soluționate diferit din punct de vedere stilistic de către traducători. Astfel, în comparație cu primele două texte, al treilea, \mathbf{TT}^3 , propune implicarea în enunț a punctuației forte, care va conduce la scoaterea în evidență a accentului pe formula cu verbul *a fi* (*erau, era, era*), la imperfect, urmat de substantivele *nobilii, regele, spaniolul*. Se obține, prin această fragmentare, frângere a frazei, un efect de amplificare semantică, de cadențare, de potențare a ei.

Dacă în \mathbf{TT}^1 se preferă utilizarea lui (*în*) *contra* (< lat. *contra*) prepozițional, în regim repetitiv, în \mathbf{TT}^2 și \mathbf{TT}^3 prepoziția *împotriva* va fi supralicitată, prin iterare, întreținând un ritm alert, în care protagoniștii acțiunii sunt înșirați, dând seama despre viața socio-politică a epocii descrise. Toate păturile sociale defilează într-un adevărat tablou descriptiv extrem de dens: *nobilii, rege, cardinal, hoși, cerșetori, hughenoși, lachei, valeți* etc.

Ideea / imaginea centrală este cea a unui neîntrerupt război. Sintagma „aceste resboae particulare sau publice, ațîțate pe subt mîină, sau proclamate”, din \mathbf{TT}^1 (5), devine „aceste lupte mocnite și obsteste, tainice sau fățișe”, în \mathbf{TT}^2 (23), și „aceste războaie desfășurate public sau în surdina, secrete sau în văzul tuturor”, în \mathbf{TT}^3 (9-10). Interesează modul în care cele trei traduceri variază cuplurile de determinanți, uzând de copula disjunctivă *sau*.

Traducerile din 1956 și 2009, mai pragmatice, dar și mai împănate de note, par să pună accentul pe acceptabilitate și, în consecință, pe facilitarea accesului la sens, la semnificație. Totuși, unele note de traducere, mai ales în versiunea din 2009, sunt excesive. Pe de altă parte, prezența lor este un indicator de rupere a legăturii cu istoria mai îndepărtată și, deci, o „cârjă” necesară unui cititor cu un bagaj cognitiv în formare. Se traduce nu doar pentru cine nu are acces la texte în altă limbă, ci și pentru cine vrea să se formeze prin lectură, prin literatură.

Dintre motivele retraducerii, în secolul al XIX-lea, consemnăm conștientizarea „tregerii” limbii și, prin urmare, a necesității de a crea un echilibru între elementele lexicale arhaice, autohtone și neologice. Altfel, cum s-ar explica apariția celei de-a doua versiuni a CTM din 1857, la 5 ani după prima traducere în limbă română, efectuată de A. Pelimon, în 1853? În secolele următoare, traducerile și, mai cu seamă, numeroasele reeditări (20 pentru versiunea lui

Archip și Lehrer din 1956, v. Anexa 3) sunt explicate nu doar de o creștere spectaculoasă a numărului de cititori, ci și de interesul financiar al editurilor. Unele retraduceri par a fi mai degrabă revizuirii, reactualizări, cu subiective parafrazări ale unor traduceri anterioare.

Concluzii

Am pornit de la ideea că traducerea este mama literaturilor (cf. Godeau în [1630]1642, *Discurs despre operele lui Malherbe*, Benjamin, *Sarcina traducătorului*, [1921] 2000, și Berman 1988) și, deci, a limbilor în care sunt scrise aceste literaturi.

În acest context comparativ, reprezentarea conceptelor de *fidelitate* și *libertate* („fidelitatea restituirii conform cu sensul și, în slujba acestei libertăți, fidelitatea față de cuvânt”, Benjamin 2000: 51-52) diferă de la un traducător la altul, dar important este că traducerea este mai mult decât reproducerea sensului:

„...în lumina folosirii lor tradiționale acești termeni par într-o disociere permanentă. Cu ce poate contribui, de fapt, fidelitatea la redarea sensului? Fidelitatea în traducerea cuvântului individual nu poate reproduce aproape niciodată în întregime înțelesul pe care îl are în original. Căci, în semnificația sa poetică din original, sensul nu se limitează la înțeles, ci decurge din conotațiile cuvântului ales pentru a-l exprima [...] O redare literală a sintaxei demolează teoria restituirii sensului și amenință să ducă la non sens.” (*Idem, ibidem*).

„Pentru a înțelege relația autentică dintre original și traducere, este nevoie de o examinare care este analogă cu demersul gândirii prin care critica cunoașterii dovedește imposibilitatea teoriei imaginii-copie. Dacă cea din urmă arată că în cunoaștere nu ar putea exista nicio obiectivitate și nicio pretenție de obiectivitate, dacă ea ar consta în copii ale realității, cea dintâi demonstrează că traducerea nu ar fi posibilă dacă, în ultimă instanță și în esența ei, ar urmări să semene cu originalul. Căci în supraviețuirea sa [...] originalul suferă o modificare.” (*Idem*: 48).

Perisabilitatea limbajului, garanție a re-traducerii

Evoluția firească a limbii, demodarea lexicului, arhaizarea ori ieșirea din uz a unor structuri arată că limba traducătorului se modifică și, în mod necesar, solicită retraducerea, legitimează retraduceri multiple, reeditări ale celor considerate reușite. Încheiem citându-l pe Benjamin (2001: 48) care opune imperisabilitatea limbajului creator și perisabilitatea limbajului re-creator, adică traductiv:

„în vreme ce cuvântul scriitorului supraviețuiește propriei limbi, chiar și cea mai bună traducere este condamnată să dispară din evoluția propriei sale limbi și să piară când această limbă se înnoiește. Traducerea este atât de departe de a fi ecuația sterilă dintre două limbi moarte, încât din toate formele literare, ei îi revine să pună în lumină procesul de maturizare a limbii străine și durerile facerii în propria sa limbă.”

Referințe bibliografice:

BENJAMIN, Walter 2000: *Iuminări*. Traducere de Catrinel Pleșu. București, Editura Humanitas.

BERMAN, Antoine 1988: *De la translation à la traduction*, in „TTR: Traduction, Terminologie, Redaction”, *Traduction et culture(s)*, Volume 1, numéro 1, 1er semestre, p. 23-40.

*** *Bibliografie analitică a limbii române literare. 1780-1860*, București, Editura Academiei R.S.R., vol. I, 1966, vol. II, 1972.

- CIPARIU, Timotei 1855: *Principia de limbă și de scriptură*, in *Portarea de buna cuvenientia între omeni*. Blasiu, 1855; ed. a II-a, Sabiniu, 1863. Cf. *Bibliografia românească modernă*. Sursă: Biblioteca Academiei Române. Disponibil online. URL: http://www.biblicad.ro/bnr/search_rezultate_PPR.php.F
- GODEAU, Antoine 1642: „Discours sur les œuvres de Malherbe”, in François de Malherbe, *Œuvres*, Paris, A. de Sommerville ; online. URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k703336/f1.image>
- GRIVEL, Charles 1977: *Le fond du texte. Alexandre Dumas: Berlick, Berlock (Exercice de lecture progressive)*, in *Rapports*, 4, p. 137-148.
- IVĂNESCU, Gheorghe 1955: *Lingvistică generală. Esența și limitele realității lingvistice*, Iași, Ms. Biblioteca Academiei Iași.
- IVĂNESCU, Gheorghe 1989: *Studii de istoria limbii române literare*, Iași, Junimea.
- LUNGU-BADEA, Georgiana (coord.) 2006: [RTR II] *Repertoriul traducerilor românești din limbile franceză, italiană, spaniolă (secolele al XVIII-lea și al XIX-lea), Studii de istorie a traducerii (II)*, Timișoara, Editura Universității de Vest.
- LUNGU-BADEA, Georgiana 2008: *Despre formarea unei conștiințe traductive și încercarea de standardizare a procesului de traducere*, in G. Lungu Badea (coord.), *Un capitol de traductologie românească. Studii de istorie a traducerii III*, Timișoara, Editura Universității de Vest, p. 23-78.
- LUNGU BADEA, Georgiana 2015a: *Idei și metaidei traductive românești (secolele al XVI-lea – al XXI-lea)*, Ediția a 2-a revăzută și adăugită, Timișoara, Editura Universității de Vest.
- LUNGU BADEA, Georgiana 2015b: *Cine, ce și cum traduce în limba română? Intenții. Subiecte. Metode*, in Călin Timoc (ed.), *România între interculturalitate și identitate: Spații romanice europene și extraeuropene*, Universitatea din Szeged (Ungaria), p. 33-54.
- MUNTEANU, Ștefan, Doina DAVID, Ileana OANCEA, Vasile D. ȚĂRA 1978: *Crestomație românească. Texte de limbă literară*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- NEȚ, Mariana 2008: *Alexandre Dumas. Écrivain du XIXe siècle. L'impatience du lendemain*, Paris, L'Harmattan.
- ODOBESCU, Alexandru [1874] 1924: *Condițiunile unei bune traduceri*, București, Editura Librăriei Steinberg.
- PIRU, Al. 1977: *Istoria literaturii române de la origini până la 1830*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- SECHE, Mircea 1969: *Schiță de istorie a lexicografiei române*, București, Editura Științifică.
- ȘTREMPEL, Gabriel (coord. gen.) 1986: *Bibliografia românească modernă 1813-1918. Vol II (D-K)*. București, EȘE, Societatea de Științe Filologice din R.S. România.
- URSU, N. A., URSU, Despina 2004 (vol. I), 2006 (vol. II): *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare. Studii lingvistice și de istorie culturală (1760-1860)*, Iași, Editura Cronica.

ANEXA 1

Dumas-tatăl în traducerile românești

Date extrase din RTR II (2006), privitoare la traducerile efectuate în secolul al XIX-lea

DUMAS-tatăl, Alexandre,

1. *Acté sau Moartea lui Neron împărat al Romei (Acté)*. Roman istoric, religios și politic, I-II, traducere din limba franceză de C. GANE, Iași, Tipografia Franțezo-Română, 1851, 204 + 184 p.
2. *Amory sau Amorul de care moare cineva și amorul de care nu moare (Amaury)*, traducere de M. COSTIESCU, București, Librar-Editor, Christ. Ionnin et Comp. Romanov, 1857, 558 p. *Dama cu mărghăritare (La Dame aux perles)*, I-II, traducere de G. BARONZI, București, Librăria Școalelor Publice, Tipografia Națională a lui I. Romanov, 1856, 331 + 323 p.
3. *Aventurile lui Lyderick, primul conte de Flandra (Aventures de Lyderick)*, traducere de E. G. RAFAEL, București, Tipografia Nifon Mitropolitul, 1857, 107 p. [Pe copertă completarea: „primul conte de Flandra”].
4. *Cavalerul d'Harmental (Chevalier d'Harmental)*, I-II, traducere de A. GEANOGLU și Ioan FANUTZA, București, Imprimeria Națională a lui Iosif Romanov et Comp., 1857, 286 + 303 p.
5. *Cavalerulu d'Harmental*, traducțiune de Ioan A. GEANOGHESHI Ioan Fanutza, București, 1853. Cu alfabet de tranziție.
6. *Căpitanul Paul (Capitain Paul)*, [T.A.], apărut în f.z. Cim-1, II, 1883, nr. 102-111.
7. *Căpitanul Paul*, [T.A.], apărut în f.z. RMN, III, 1886, nr. 2-15. Incomplet. Foileton început în 1885.
8. *Cei patruzeci și cinci (Les Quarante-Cinq)*, I, traducere de George A. BARONZI, București, Librar Editor George Ioanid, 1857, 416 + 349 p.
9. *Cei trei muschetari*, [T.A.], vol. I-II, București, Editura Tipografiei „Universul”, 1889, 216 p. cu ilustr. (I); 184 p. cu ilustr. (II).
10. *Cei trei muschetari*, traducere din franțosește de B. P., Bucurescî, Impr. Națională a lui Iosif Romanov & Comp., 1857, 2 f. + 304 p. + 15 pl.(I); 2 f. + 216[-223] p.+17 pl. (II). Cu alfabet de tranziție.

11. *Cei trei mușchetari, traducere în foileton de Frédéric DAMÉ, Cim-1, III, 1884, nr. 118-152.*
12. *Cei trei muschetar.* Roman istoric,[T.A.], I-III, Focșani, Charras, 1885.
13. *Cei trei muschetari*, [T.A.], vol. I-II, București, Editura Tipografiei „Universul”, 1889, 216 p. cu ilustr. (I); 184 p. cu ilustr. (II).
14. *Cei trei muschetari*, [T.A.], I-II, București, Editura Universul Luigi Cazzavillan, [1889].
15. *Cîinii turbați*, traducere de A. S. P., Tri, III, 1886, nr. 290, p. 1158; nr. 291, p. 1161-1162: Foița „Tribunei”. Povestire.
16. *Colomba*, foileton, F, I, 1865, nr. 1-20.
17. *Colomba*, traducere de Iosif VULCAN, Budapesta, Editat de Iosif Vulcan, în Tipografia lui Erkövi Galgzi și Kocsi, 1865, 126 p.
18. *Colum' a*, trad. de Iosifu VULCANU, [s. l.], 1860; Pest'a, 1865.
19. *Contele de Monte-Cristo*, I-VI, traducere de I. S. SPARTALI, București, Editura Universul L. Cazzavillan, 1888.
20. *Contele de Monte-Cristo*, I-VIII, traducere de George A. BARONZI, București, Librar Editor George Ioanid, 1857-1858.
21. *Contele de Monte-Cristo*, traducere de Al. STĂNESCU, București, 1856, 736 p. Exemplar existent la Biblioteca Județeană Turnu-Severin.
22. *Din Corricolo*, traducere de I. ELIADE, București, 1846.
23. *Din crimele celebre: Maria Stuart*, traducere de G. BARONZI, București, Librăria Școalelor Publice, Tipografia Națională a lui I. Romanov, 1858, 319 p. Secvență de s. romanescă, în cincisprezece volume, *Les crimes célèbres*.
24. *Doge și dogesă*, traducere de G. Z., apărut în f.z. VOL, I, 1857, nr. 35-49.
25. *După douăzeci de ani (Vingt ans après)*, I-III, [T.A.], București, Editura Universul L. Cazzavillan, [1889], 192 + 198 + 199 p.
26. *Fata regentului (Une fille du Régent)*, traducere de Grigore LUPOINAU, București, Tipografia lui Ferdinand Ot., 1853, 390 p. Numele corect al traducătorului Grigore LIPOIANU.
27. Fragmente traduse din *Regina Margot* în COL, I, 1889, 17. 1-24.
28. *Frații corsicani (Les Frères corses)*, traducere de Alexandru D. IARCU, București, Tipografia Theodor Michaescu, 1877, 104 p.
29. *Frații corsicani*, traducere de D. M. X., VOL, II, 1860, nr. 15-27: Foiletonul.
30. *Iacobinii sau girondinii (Le Chevalier de la Maison-Rouge)*, traducere de G. A. BARONZI, Librăriu editor George Ioanid, 1855, 662 p.
31. *Ioana de Neapole 1343-1348*, [T.A.], București, Editura Tip. Luigi Cazzavillan, 1899, 112 p.
32. *Ioana de Neapole.* Roman istoric, traducere de I. G. CAPELLEA, MR, I, 1871, fasc. 1-7.
33. *Isaac Lachedem (Isaac Laquedem)*, I-II, traducere de G. A. BARONZI, București, Tipografia Bisericească din Santa Mitropolie, 1855, 216 + 204 p.; III, traducere de G. A. BARONZI, București, Tipografia Națională a lui Ios. Romanov și Comp, 1855, 208 p., IV, traducere de G. A. BARONZI, București, Librăriu Editoriu Christ. Ioanin și Romanov, 1856, 193 p. La volumul al IV-lea, titlul apare în forma originală *Isaac Laquedem*. Fiecare volum este însoțit de un vocabular final, nesemnat.
34. *Istoria adevărată a renumitului și înfricoșătorului bandit Pascal Bruno*, traducere din limba franceză de Adolphe STEINBERG, București, Depozitul General al Librăriei H. Steinberg, 1897.
35. *Istoria unui mort. Povestită de el însuși*, traducere de X. B., București, 1848.
36. *Istoria unui mortu*, povestită de el însuși, tradusă de Iuliu I. ROȘCA, București, [187...].
37. *Jeana din Neapole. 1343-1348*, [T. A.], București, Editura Tipografiei „Universul”, Luigi Cazzavillan, 1899, 112 p.
38. *Mâna de mort*, [T.A.], PSS, II, 1869, nr. 138-257: Foiletonul.
39. *Mâna de mort*, I-II, traducere de R. V. VERMONT, București, 1869.
40. *Maria Stuart*, traducere de G. BARONZI, Bucuresci, 1858. Cu alfabet de tranziție.
41. *Memoriile lui Giuseppe Garibaldi (Mémoires de Garibaldi)*, traducere de D. NEGULICI, apărut în f.z. Rom-B1, VI, 1862, nr. 10-70.
42. *Memoriile unui medic. Joseph Balsamo (Mémoires d'un medecin: Joseph Balsamo)*, I-II, traducere de G. S. C.[ALOTESCU], București, Tipografia Curții, Lucrătorii Asociați, 1873, 319 + 328 p.
43. *Memoriile unui medic. Joseph Balsamo (Mémoires d'un medecin: Joseph Balsamo)*, III-V, traducere de G. S. C.[ALOTESCU], București, Noua Tipografie a Laboratorilor români, 1874, 335 p. (III); 342 p. (IV); 353 p. (V).
44. *Mititelele incurabile*, traducere de SALVU, Tri, IV, 1887, nr. 7, p. 25-26; nr. 8, p. 29-30: Foița „Tribunei”. Povestire.
45. *Mormântul lui Virgiliu*, traducere de A. DORNESCU, Lit, II, 1881, nr. 2, p. 615-616. Jurnal de călătorie.

46. *Murat Don Bernardo de Zuniga*, traducere de E. G. RAFAEL, București, 1857.
47. *baie caldă in Egipt*, [T.A.], Timpul-2, VI, 1881, nr. 43, p. 2-3: Foiletonul. Povestire.
48. *mie și una de fantome (Les Mille et un Fantômes)*. Roman fantastic, [T.A.], București, Tipografia amicului litt., 1880, 189 p.
49. *mie și una de fantome*, foileton, [T.A.], BU, II, 1849.
50. *noapte la Florența sub Alessandru de Medicis*, apărut în f.rev. ILS, II, 1861, nr. 6-12. Cu titlul *O noapte în Florența sub Alexandru de Medicis*, în Tri, II, 1898, nr. 182-214 și în Epoca-2, s-a II-a, IV, 1898, nr. 822-849.
51. *Pascal Bruino*, traducere de A. FOTINO, ZB, I, 1851, nr. 54-73.
52. *Pascal Bruno*, trad. de Ion NACU, București, 1856.
53. *Pascal Bruno*, traducere de I. NACU, București, Depozit General al Librăria George Ioanid, Imprimeria Bisericească din St. Mitropolie, [1864], 71 p.
54. *Paulina (Pauline)*, traducere din limba franceză de E. A. [E. APOSTOLEANU?], București, Tipografia Naționalului, 1858, 156 p. Traducere în foileton, 1888.
55. *Prea târziu!*, Roman istoric, traducere de C. B. D., București, Tipografia Națională C. N. Rădulescu, [1878], 48 p.
56. *Războiul femeilor*, foileton, [T.A.], 1881.
57. *Regina Margot (La Reine Margot)*, I-III, traducere de P. M. GEORGESCU, București, Librar Editor George Ioanid, Imprimeria Nifon Mitropolitul, 1856, 321+333+375 p.
58. *Speronare*, I-III, traducere de I. ELIADE, București, 1846-1848.
59. *Sultanetta*, traducere de George C. STAMPATOPULO, apărut în f.z. CRI, VIII, 1880, nr. 2-31. Incomplet.
60. *Trei mușchetari*, I, traducere de Al. PELIMON, București, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1853, 256 p. Text parțial.
61. *Un amic necunoscut sau Cavalerul de Maison-Rouge*, traducere-foileton de I. DE MUNTE, continuată de Dem. RIZEANU și Ion I. SPARTALI, AmpRI, 1893, nr. 2-24, 1894, nr. 1-22.
62. *Un domn care crede în visuri*, traducere de A. S. P., Tri, III, 1886, nr. 287, p. 1145: Foița „Tribunei”. Schiță.
63. *Vaninca*, în volumul *Din crimele celebre. Marchiza de Ganj și Vaninca*, traducere din franțozește de Grigore LIPOIANO, București, Tipografia lui C. A. Rosetti și Vinterhalder, 1847, p. 69-139. Secvență din seria romanescă în cincisprezece volume, *Les crimes célèbres*.
64. *Vaninka. Roman rus 1800-1801*, [T.A.], București, Editura Universul Luigi Cazzavillan, 1899.
65. *Vicontele de Bragelona (Le Vicomte de Bragelonne)*, I-III, [T.A.], București, Editura Universul L. Cazzavillan, [1888], 215+222+221 p.

ANEXA 2

Date din BDD BRM Biblioteca Academiei Romane, cuprinzând informații despre traducerea operelor lui Alexandre DUMAS-tatăl, în secolele al XIX-lea - al XXI-lea

1. *Acte sau Moartea lui Neron, împărat a Romei* [Acte]. Roman istoric, religios și politic de Alecsandru Diumas [!]. Tradus din limba franțeză de C. Gane. Tom I-II. Iașii (Tipografia Franțezo-Română), 1851. (18 x 12). 204 p. (I); 184 p. (II) (I 73086) Cu alfabet de tranziție. P. de titlu, cu caractere latine. Lipsă copertă. Cu o „Precuvântare de C. Negruții”, cuprinzând panegiricul lui Alexandru Hrisoverghi.
2. *Amory sau Amorul de care móre [!] cineva și amorul de kare [!] nu moare [Amoury]*, [de] Alex. Dumas, traducțiune de M. Kostiesku. Bucuresti, Librară-Editoră Christu Ionină & Comp. Romanovil (Impr. Națională a lui I. Romanov et Comp.), 1857. (18 x 11,5). 558 p. (I 14703) Cu alfabet de tranziție. Pag. de titlu, cu caractere latine. Lipsă copertă.
3. *Antoni [Antony]*. Dramă în cinci acte. Din compunerile lui Alexandru Dumas. Tradusă în Românește de A. Hrisoverghi. Bucarest (Tip. lui Eliad), 1837. (21,5 x 14). 109 + 4 p. (XI-XII Colecție din autorii clasici. A. Dumas 1). Cu o Precuvântare de C. Negruții cuprinzând panegiricul lui Alexandru Hrisoverghi. Cu alfabet de tranziție.
4. *Aventurile lui Liderik* [pe copertă: primul konte de Flandra [Aventures de Lyderic], [de] Alessandru Dumas, tradusă de E. G. Rafael. Bucuresti (Tip. Nifon Mitropolitul), 1857. (23 x 15). 107 p. 5 lei. (II 7305) Cu alfabet de tranziție. P. de titlu, cu caractere latine.
5. *Cavalerulu d'Harmental* [Le Chevalier d'Harmental] [de] Alessandru Dumas, traducțiune de Ioan A. Geanoglushi Ioan Fanutza. Vol. I-II. Bucuresti (Impr. Națională a lui Iosif Romanov et Comp.), 1857. (20,5 x 13,5). 286 p. (I); 303 p. (II). 10 sfanti. (II 480497) Lipsă copertă. Textul cu alfabet de tranziție. Pag. de titlu, cu caractere latine.
6. *Cei doi studenți și alte nuvele*, [de] Al. Dumas-Tatăl. Traducere de Vasile Savel. București, Minerva, Inst. de Arte Grafice și Editură, 1913. (15 x 10). 79 p. 30 bani. (Biblioteca Minervei, nr. 138) (I 34518)

7. *Cei trei muschetari* [de] Alexandre Dumas. Traducere din frașosece de B. P. Parté întâi ilustrată cu XV. Gravuri. Publicată de J. Călinescu. București. Imprimeria Națională a lui Iosif Romanov & Companie. 1857. (25 x 17,5). 2 f. + 304 p. -F 15 pl. (I); 2 f. + 216 [-223] p. -1- 17 pl. (II). (II 157179). Cu alfabet de tranziție. P. de titlu cu caractere latine. Lipsă copertă.
8. *Cei trei muschetari*. Roman istoric. Focșani, Charras, 1885. (16X12). 1025 p. 3 vol. 7,50 l. (BR, 7-9(1885-1886-1887), p. 20).
9. *Cei trei muschetari*. Roman [de] Alexandru Dumas. Vol. I- II. București, Edit. Tip. Universul", L. Cazzavillan, [1889]. (29 x 19,5). 216 p. cu ilustr. 5 bani fasc. (I); 184 p. Cu ilustr. 10 bani fasc. (II). (III 413823)
10. *Cei trei mușchetari*, [de] Al. Dumas tatăl. Fasc. nr. 1-41. [București], Edit. Societății anonime pe acțiuni „Adeverul”, [1907]. (31 x 21,5). 328 p. 5 bani fasc. (III 11362) Descriere după copertă.
11. *Cherubino și Celestini* [Cherubino et Celestini] de Al. Dumas-Tatăl. București, Edit. Tip. Universul", Luigi Cazzavillan, [1902]. (19 x 13). 56 p. 20 bani. (Biblioteca Economică a Țării Universul, [nr. 74]). (I 411327). Mai cuprinde: Streinul de Wilhelm Stahl și Betivul de Guy de Maupassant.
12. *Collecție de nuelle*. [Un bal mascat ~ de trad. de P. Teulescu]. București, 1847.
13. *Columb'a*. Romanu de Alesandru Dumas. Trad. de Iosif Vulcanu. s.l., 1860. 3 cor.; Pest'a, 1865. 16°. 127 p. 50 cr. (F, 1(1865), nr. 20, dec. 15/27, p. 248: Literatura și arte). Autorul și traducătorul menționați la pp. 244-245; (Iarcu, p. 109; Drap, 4(1904), nr. 65, iun. 5/18, p. 4: Lista de carp. Publicată și în foileton, în F, 1(1865), nr. 1 și urm.).
14. *Contele de Monte Cristo* [Le Conte de Monte Cristo]. Roman. Trad. de Al. Stănescu. București, 1856. 736 p. (Ex. existent în Bibl. jud. T.-Severin)
15. *Contele de Monte-Cristo* [de] Alexandre Dumas. Traducere de G. Baronzi. Vol. I-IV. București: Tipografia George Ioanid, 1857. (22,5 x 15,5). 305[- 307] p. cu ilustr. (I); 281[-283] p. Cu ilustr. (II); 325[-327] p. cu ilustr. (III); 260 p. cu ilustr. (IV). (Biblioteca Litteraria, Seria III).(II 199666). Lipsă copertă. Cu alfabet de tranziție. P. de titlu, cu caractere latine.
16. *Contele de Monte Cristo* [Le Conte de Monte Cristo]. Roman. Vol. V-VIII. București, Libr. Edit. George Ioanid, 1858. (22,5 x 15,5). 285[-287] p. cu il. (V); 296 p. cu il. (VI); 237 p. cu il. (VII); 237 p. cu il. (VIII) (Biblioteca Litteraria, Seria III). Lipsă copertă. Cu alfabet de tranziție. P. de titlu cu caractere latine.
17. *Contele de Monte Cristo* [Le Conte de Monte Cristo]. Roman. Tradus de I. S. Spartali. Vol. I-VI. București, Edit. Tip. Universul, L. Cazzavillan, [1888]. (29 x 19,5). 163 p. (I); 167 p. (II); 167 p. (III); 163 p. [imprimat greșit: 463 p.] (IV); 170 p. (V); 145 p. (VI); cu il. 2,50 lei fiecare volum. (III 413817)
18. *Contele de Monte Cristo*. Vol. II-III. București, Edit. Tip. Universul, L. Cazzavillan, [1888]. (29 x 19,5). 222 p. cu il. 2,50 lei. (II); 221 p. cu il. 2,50 lei. (III). Pe coperta ambelor volume: "Cei trei Mușchetari. Vicontele de Bragelona. Urmare la După Doă-Zeci de Ani".
19. *Din Corricolo* [Le Corricolo], de Alexandru Dumas. Tradus de I. Eliade [Partea I-II]. București (Tip. lui Eliade), 1846-1847. (21,5 x 13,5). 2 f., XX p., 1 f., 209[-211] p. (I); 2 f., p. 213-368 (II) (I 68477). Textul cu alfabet de tranziție; p. de titlu, cu caractere latine.
20. *Din criminele [I] celebre de D. Alesandru Dumas Marchisa de Ganj și Vaninca*. Traduse din Franțoește de cadetul Grigorie Lipoiano. București (Tip. lui C. A. Rosetti & Vinterhalder), 1847. (17 x 11,5). 139 p. (I 73050). Cu alfabet de tranziție. Lipsă copertă.
21. *Din crimele celebre de A. Dumas. Marquisa de Brinvilliers*. Traducere de G. Baronzi. București, Libr. Școlilor Publice (Tip. Națională a lui J. Romanow et Comp.), 1858. (20,5 x 12). 156 p. (Museul Literar. Seria II edată de Christ. Ionnin & Romanow. (II 164377). Cu alfabet de tranziție. P. de titlu, cu caractere latine.
22. *Din crimele celebre: Maria Stuart*. Traducere de G. Baronzi. București, Libr. Școlilor Publice (Tip. Națională a lui J. Romanow et Comp.) 1858. (20,5 x 13). 2 f. -F LVI + pp. 5-319. (Museul literar. edată de Christ. Ionnin & Romanow. (II 486557). Cu alfabet de tranziție; pag. de titlu cu caractere latine.
23. *Din zilele lui Nero*. Roman. După. Alexandru Dumas-Tatăl. Blaj (Tip. Seminariului Arhidiecezan), 1907. (19,5 x 13,5). 111 p. 3 cor. (I 63858)
24. *După douăzeci de ani* [Vingt ans après], [de] Alexandru Dumas. Urmare la Cei trei Muschetari. Roman. Vol. I-III. București, Edit. Tip. Universul, L. Cazzavillan, [1889]. (29 x 19,5). 192 p. cu il. 2,50 lei (I); 198 p. cu il. 2,50 lei. (II); 199 p. cu il. 2,50 lei. (III) (III 413809)
25. *Fata regentului*, [de] Alexandru Dumas. [Une fille du Régent]. Tradusă de Grigore Lipoianu [imprimat greșit: Lupoianu]. București (Tip. lui Ferdinand Om), 1853. (21,5 x 13). 1 f., 392 p. (I 15670). Cu alfabet de tranziție. Lipsă copertă.
26. *Frații Corsicani*: [de] Alessandru Dumas [Les Frères Corses.] Traducțiune de Alessandru D. Iarcu Student in Drept. București (Typ. Theodor Michaiescu), 1877. (20 x 13). 104 p. (BCU-Iasi II 95634). Lipsă copertă.

27. *Iacobini și girondini* din A. Dumas. Traducere de G. A. Baronzi. București, Librariu-Editor George Ioanid (Tip. Bisericească din Sf. Mitropolie), 1855. (21,5x 14,5). 662[- 664] p. (Biblioteca Litteraria). (II 46258). Titlul originalului: *Le chevalier de la Maison Rouge*. Cu alfabet de tranziție; pag. de titlu cu caractere latine.
28. *Isaak Lakedem* [Isaac Laquedem] de Alessandro Dumas. Tradusă de G. A. Baronzi. Vol. [I]-II. București (Tip. Bisericească din Santa Mitropolie), 1855. (21,5 x 13,5). 216 p. (I); 236 p. (II). (II 111312). Cu alfabet de tranziție. P. de titlu, cu caractere latine.
29. *Isaak Lakedem* [Isaac Laquedem] de Alessandro Dumas. Vol. III. București (Tip. Națională a lui Ios. Romanov și Comp.), 1855. (21,5 X 13,5). 224 p. Cu alfabet de tranziție. P. de titlu, cu caractere latine.)
30. *Isaak Lakedem* [Isaac Laquedem] de Alessandro Dumas. Tradusă de G. A. Baronzi. Vol. IV. București, Libr.-Edit. Christ. Ioanin și Co. Romanov (Tip. Națională a lui Romanov et C-nie), 1856. (21,5 x 13,5). 208 p. Cu alfabet de tranziție. P. de titlu cu caractere latine ; titlul în forma: *Isaac Laquedem*.
31. *Istoria adevărată a renumitului și înfricoșătorului bandit Pascal Bruno* de Alexandru Dumas tatăl. Ed. ilustrată. Traducere din limba franceză de Adolphe Steinberg. București, Depositul general la Libr. H. Steinberg (Tip. Isac Binder), [1897]. (20 x 12,5). 117[-119] p. cu o il. (BCU-CIN 178052). Datat după anul depositului legal în BCU-Iași (II B 12794).
32. *Istoria anecdotică a Franței. Enric IV.* Prelucrare după A. Dumas-Tatăl de T. G. Lăzărescu. București, Inst. de Editură și Arte Grafice „Flacăra”, 1914. (17,5 x 11). 139 p., 2 f. 60 bani. (Biblioteca istorică, nr. 19) (I 34554)
33. *Istoria unui mort. Povestită de el însuși.* [Pe copertă: Tradusă din Alex. Dumas] de H. B. [= H. Buvelot?]. București (Tip. Colegiului Sf. Sava), 1848. (15 x 10,5). 44 p. (I 51768). Cu alfabet de tranziție.
34. *Istoria unui mort. Povestită de el însuși.* Trad. de Iuliu I. Roșca. București, [187?]. (Roșca. Dora..., p. 4 cop.).
35. *Jeana de Neapole 1343-1348.* Roman, [de] Al. Dumas. București, Edit. Tip. „Universul”, Luigi Cazzavillan, [1899]. (19 x 13). 112 p. 35 bani. (Biblioteca Economică a țării Universul, [nr. 12]) (I 411336)
36. *Laleaua neagră*, [de] Al. Dumas. [Trad. de Al. Iacobescu]. București, Alcalay, [191...]. (Apărută pînă în 1918) (Leopardi, cop. 4)
37. *Maistrul Adam Calabrezul* [Maître Adam le Calabrais], [de] Alexandru Dumas-Tatăl. După o traducere veche, prelucrată de M. [ihail] S. [adoveanu?]. București, „Minerva”, Inst. de Arte grafice și Editură, 1911. (15 x 10,5). 135 p. 30 bani. (Biblioteca Minervei, nr. 106) (I 23221)
38. *Memoriile unui medic. Joseph Balsamo.* [Mémoires d'un médecin: Joseph Balsamo], [de] Alexandru Dumas. Tradusă din franceză de G. S. C. [alotescu]. [Vol.] I. București (Typ. Curții (Lucrătorii Asociați)), 1873. (18 x 12). 319 p., II p., 1 f. erata (I 122172). Pentru traducător, vezi: Popescu. Siese ani, p. 19.
39. *Memoriile unui medic. Joseph Balsamo.* [Vol.] II. București (Typ. Curții (Lucrătorii Asociați)), [1873]. (18 x 12). 328[-331] p. (I 122172)
40. *Memoriile unui medic. Joseph Balsamo.* [Vol.] III-V. București (Noua Typ. a Laboratorilor Romani), 1874. (18 x 12). 335, II p. (III); 342, 2 p. (IV) ; 353[-356] p. (V) (I 122172). Lipsă copertă la toate volumele; vol. V are pe copertă: 1875.
41. *Murat. Don Bernardo de Zuniga*, [de] Alessandro Dumas, traduse de G. I. R. București (Impr. Nifon Mitropolitul), 1857. (19,5 x 13). 115 p. (I 14111). Cu alfabet de tranziție. P. de titlu cu caractere latine.
42. Neculau, G. P. *Contele de Monte-Cristo.* (Elaborat după ~). Iasi, 1881.
43. *mie și una de fantome.* Roman fantastic, [de] Alexandru Dumas. București (Typ. amicului Litt.), 1880. 8°. 189 p. 1 l. 60 b. (BR, 2(1880), nr. 12, dec., p. 265)
44. *Orfelini de la puntea Notre Dame.* Dramă în cinci acte. Tradusă de C. Mihălescu. București, Edit. Libr. Gheorghe Ioanid (Tip. lui F. Om), 1852. (18,5 x 11). 134 p. (Bj-DrTS 8690). Cu alfabet de tranziție. Lipsă copertă.
45. *Othon arcașul:* roman/ Alexandre Dumas/ traducere de Al. Iacobescu, București : Editura G. Iliescu , 1919, 148 p. (BAR București, nu exista exemplar disponibil)
46. *Pascal Bruno* [de] Alessandro Dumas. [Pascal Bruno]. Ilustrat. Tradusă de I. Nacu. București, Depositul general la Libraria George Ioanid (Impr. Bisericească din St. Mitropolie), 1856. (28,5 x 20,5). 71 p. cu ilustr. (II 7624) Descriere dup. copertă (cu caractere latine). Textul cu alfabet de tranziție. Anul, în *Iarcu*, p. 74; vezi *Anunț*, 4(1856). p. 72: Inștiinț. Vezi și „Istoria adevărată a renumitului...”
47. *Paulina [Pauline]* de Alessandro Dumas tradusă din limba Franceză de E. A. [= E. Apostoleanu?]. București (Impr. Naționalului), 1858. (21,5 x 15). 156 p. (II 1964). Cu alfabet de tranziție. Titlul cu caractere latine. Numele traducătorului menționat de mîna pe exemplarul Bibliotecii Academiei. Lipsă copertă.
48. *Prea tarziu!!* [Pe copertă: Alexandru Dumas. *Prea tarziu. Roman Istoric cu Ilustrațiuni*]. [Tradus de C. B. D.]. București (Tip. Națională C. N. Rădulescu, [1878]. (20 x 14,5). 48 p. 50 bani. (Romancierul Ilustrat, nr. 1-3). (II 411841). Datat după anunțul de la p. 2 și după *Popescu*, Siese ani..., p. 19.

49. *Quei patru-deci și cinci* [Les Quarante-Cinq] de Alesandru Dumas. [Vol.] I. Traducere de George A. Baronzi. București, Libr.-Edit. George Joanid (Tip. Nifon Mitropolitu), 1856. (20 x 13,5). 425[-428] p. (Biblioteca Litteraria. Seria II) (II 111242). Textul cu alfabet de tranziție. P. de titlu cu caractere latine. Lipsă copertă.
50. *Quei patru-deci și cinci* [Les Quarante-Cinq] de Alesandru Dumas. Vol. II-III. București, Libr.-Editor George Ioanid, 1857. (20 x 13,5). 416 p. (II) 349 p. (III) (Biblioteca Litteraria. Seria II). Textul cu alfabet de tranziție. P. de titlu cu caractere latine. Lipsă copertă.
51. *Quei patru-deci și cinci* [Les Quarante-Cinq] Roman, [de] Alexandru Dumas. Vol. I-II. București, Edit. Tip. Universul, L. Cazzavillan, [1889]. (29 x 19,5). 216 p. cu il. 5 bani fasc. (I); 184 p. cu il. 10 bani fasc. (II) (III 413823)
52. *Răzbnătorul sau Vendetele corsicane*. Roman de Alexandru Dumas. București (Tip. ziarului Universul), 1907. (22 x 15). 111 p. (II 482067)
53. *Regina Margot*, [de] Al. Dumas [La Reine Margot]. [Vol. II]. Bucuresci (Tip. lui Eliade), 1847. (19,5 x 12,5). 2 f., 420 p. (I 68489) Cu alfabet de tranziție. P. de titlu cu caractere latine. Lipsă copertă.
54. *Regina Margot*, [de] Al. Dumas [La Reine Margot]. Tom. III. Bucuresci (Tip. lui Eliade), 1848. (20 x 12). 1 f., 127 p. Cu alfabet de tranziție. P. de titlu cu caractere latine. Lipsă copertă.
55. *Regina Margot*, [de] Al. Dumas [La Reine Margot]. Traducere de P. M. Georgescu. Partea I-III. Bucuresci, Libr. Edit. George Ioanid (Impr. Nifon Mitropolitu), 1856. (23,5 x 17). 321 p. cu il. (I); 333 p. cu il. (II); 375 p. cu il. (III) (Biblioteca Litteraria. Seria II) (II 195088). Cu alfabet de tranziție; p. de titlu cu caractere latine.
56. Schiller, Fr. *Intrigă și amor*. Trad. de la ~ de S. Mihălescu. București, 1852.
57. *Speronare [Le Speronare]* dela Alex. Dumas [-père]. [Vol. I.]. Tradus de I. Eliade. Bucuresci (Tip. lui Eliade), 1847. (18 x 12). 2 + 301 p. (BCU-C1N 221483). Pag. de titlu cu caractere latine. Textul ca alf. de tranziție.
58. *Speronare [Le Speronare]* dela Alex. Dumas [-père]. [Vol. II.]. Bucuresci (Tip. Lui Eliade), 1847. (19,5x 12,5). 2 f. + 420 p. (I 68489). Cu alfabet de tranziție. P. de titlu cu caractere latine. Lipsă copertă.
59. *Speronare [Le Speronare]* dela Alex. Dumas [-père]. Tom. III. Bucuresci (Tip. Lui Eliade), 1848. (20x12). 1 f. + 127 p. Cu alfabet de tranziție. P. de titlu cu caractere latine. Lipsă copertă.
60. *Speronare*. [pe copertă, în continuare: Privelști și amintiri din Italia]. Traducere de Ed. Miculescu după o traducere veche de I. Eliad. Vol. I. Bucuresti, Inst. de Arte Grafice si Edit. „Minerva”, 1918. (14,5x 10). 122 p. 75 bani. (Biblioteca Minervei", nr. 233). (I 54076)
61. *Strigoiu Carpaților*, [de] Al. Dumas-Tatăl. Traducere de D. Anghel și Șt. O. Iosif. București, Minerva, Inst. de Arte Grafice și Editură, 1909. (14,5 x 9,5). 106 p. 30 bani. (Biblioteca Minervei, nr. 38) (I 14780). Cu alfabet de tranziție. O parte din titlu și numele autorilor, cu caractere latine.
62. *Suvenire de călătorie în Italia*, de Aleksandru Dumas. Tradusă de S. Andronik. București: Tip. Sfintei Mitropolii, 1853, 76 p.
63. *Tereza [Térésa]*. Dramă în cinci acte, din A. Dumas. Tradusă de A. Pelimon. Bucuresci (Tip. lui C. A. Rosetti și Vinterhalder), 1848. (21,5 x 14,5). 110 p. (II 107436). Cu alfabet de tranziție.
64. *Tereza*. Dramă în cinci acte, tradusă de D-ra Elena Vorea. Iași (Tip. Buciumului Romanu), 1853. (20,5 x 13). 1 l. + 149 p. (I 411557). Cu alf. de tranziție ; pp. 145-149: lista prenumerațiilor.
65. *Trei musketari*. [Les trois Mousquetaires], de la A. Dumas, tradus de A. Pelimon. Partea I. Bucuresci (Tip. Santei Mitropolii), 1853. (15,5 x 12). 256 p. (Biblioteca de lectura, nr. 3). (1107756). Textul cu alfabet de tranziție, pag. de titlu cu caractere latine.
66. *Turnul de Nesle* [La Tour de Nesle], Dramă în 5 acte și 9 tablouri, [de Al. Dumas si Gaillardet]. Traducțiune de I. A. K. București (Tipografia Bisericească), 1855. (20 x 12,5). 124 p. (I 392579). Textul cu alf. de tranziție; pag. de titlu cu caractere latine.
67. *Un pariu mortal* [de] Alexandru Dumas. Scriere de mare senzație. Bucuresci, Edit. Tip. „Universul”, Luigi Cazzavillan, [1898]. (19 x 13). 112 p. 35 bani. (Biblioteca Economică a țiarului Universul, [nr. 5]). (I 411335). Mai cuprinde: *Fisiologia Ordonanței* de M. O.
68. *Vaninka*. Roman rus de Alexandru Dumas. 1800-1801. Bucuresci, Edit. Tip. „Universul”, [1899]. (18 x 12,5). 111 p. 35 bani. (Biblioteca Economică a țiarului Universul, nr. 17) (I 176798). Anul scris de mână pe exemplarul din BAR.
69. *Viconte de Bragelona* [Le Viconte de Bragelonne] Urmare la *Cei trei Muschetari*. Roman [de] Alexandru Dumas. Vol. I. Bucuresci, Edit. Tip. „Universul”, L. Cazzavillan, [1888], (29 x 19,5). 215 p. cu ilustr. [2,50 lei]. (I II 413818)
70. *Viconte de Bragelona*. Vol II-III. Bucuresci, Edit. Tip. „Universul”, L. Cazzavillan, [1888]. (29x19,5). 222 p. cu ilustr. 2,50 lei. (II); 221 p. cu ilustr. 2,50 lei. (III). Pe coperta ambelor volume: Cei trei Mușchetari. Viconte de Bragelona. Urmare la „După Doă-Zeci de Ani”.

ANEXA 3

***Cei trei mușchetari* – traduceri românești, prezentare cronologică**

Cf. *Bibliografia românească modernă 1813-1918. Vol II (D-K)*. Coord. gen. Gabriel Ștrempel, București: EȘE, Societatea de Științe Filologice din R.S. România, 1986; BCUniversitare; Biblioteci județene; librării on-line.

1853 – *Trei musketari*. [Les trois Mousquetaires], de la A. Dumas, tradus de A. Pelimon. Partea I. Bucuresci (Tip. Santei Mitropolii), 1853. (15,5 x 12). 256 p. (Biblioteka de lectura, nr. 3). (1107756). Textul cu alfabet de tranziție, pag. de titlu cu caractere latine. (cf. BRM 1813-1918, vol II, D-K, p. 190)

1857 – *Cei trei musquetari* [de] Alexandre Dumas. Traducere din frașosece de B. P. Parté înfii ilustrata cu XV. Gravuri. Publicată de Z. Călinescu. Bucuresci. Imprimeria Națională a lui Iosif Romanovă & Companie. 1857. (25 x 17,5). 2 f. + 304 p. -F 15 pl. (I); 2 f. + 216 [-223] p. -I- 17 pl. (II). (II 157179) (cf. BRM 1813-1918, vol II, D-K, p. 190). Cu alfabet de tranziție. P. de titlu cu caractere latine. Lipsă copertă.

1885 – Alexandre Dumas. *Cei trei musquetari*. Roman istoric. Focșani, Charras, 1885. (16X12). 1025 p. 3 vol. 7,50 l. (BR, 7-9 (1885-1886-1887), p. 20). (cf. BRM 1813-1918, vol II, D-K, p. 190)

1889 – *Cei trei musquetari*. Roman [de] Alexandru Dumas. Vol. I-II. București, Edit. Tip. „Universul”, L. Cazzavillan, [1889]. (29 x 19,5). 216 p. cu ilustr. 5 bani fasc. (I); 184 p. Cu ilustr. 10 bani fasc. (II). (III 413823) (cf. BRM 1813-1918, vol II, D-K, p. 191)

1907 – *Cei trei mușchetari*, [de] Al. Dumas tatăl. Fasc. nr. 1-41. [București], Edit. Societății anonime pe acțiuni „Adeverul”, [1907]. (31 x 21,5). 328 p. 5 bani fasc. (III 11362) Descriere după copertă. (cf. BRM 1813-1918, vol II, D-K, p. 191)

1922 – *Cei trei mușchetari*: roman [de] Al. Dumas. Traducere de E. Apostoleanu. București: Librăria Nouă, 1922, 2 vol. (288 p.; p. 289-588) BAR

1928 – *Cei trei mușchetari*: roman, [de] Al. Dumas. Traducere de Ioan Gr. Perieteanu. București: Universala – Alcalay. 1928, 4 vol. (191 p., 192 p., 227 p., 174 p.) BAR

1937 – *Cei trei mușchetari*: roman, [de] Al. Dumas. Traducere de T. C. Stan. București: Cugetarea – Georgescu Delafras. 1937. 2 vol. (380 p., 335 p.) BAR

1938 – *Cei trei mușchetari*: roman, [de] Al. Dumas, Fasc. nr. 1-10. Traducere de C. D/ aut. sec. Cristobald Constantin (trad.). Craiova: Ramuri, 144 p.: il., 1938. rolinest

1943 – *Cei trei mușchetari*: roman, [de] Al. Dumas. Ed. a 2-a. Traducere de T. C. Stan. București: Cugetarea – Georgescu Delafras. 1943, 2 vol. (380 p., 332 p.) BCU Iași

1944 – *Cei trei mușchetari*: roman, [de] Al. Dumas. Ed. a 2-a. Traducere de T. C. Stan. București: Cugetarea – Georgescu Delafras. 1944, 2 vol. (382 p., 336 p.) BAR

1956 – *Cei trei mușchetari*: roman [de] Al. Dumas. Traducere de Ticu Archip si Milton Fanny Lehrer; prefață de Adrian Riza; Ilustrații de Helmut Arz. București: Editura Tineretului, 1956, 2 vol. (364 p.; 343 p.) BCUT

1959 – *Cei trei mușchetari*: roman [de] Al. Dumas. Traducere de Ticu Archip si Milton Fanny Lehrer. București: Editura Tineretului, 1959, 2 vol. (350 p.; 342 p.) BCU Cluj

1964 – *Cei trei mușchetari*: roman [de] Al. Dumas. Traducere de Ticu Archip si Milton Fanny Lehrer; prefață și tabelul cronologic de Constantin Măciucă. București: Editura pentru literatură, 1964, 2 vol. (445 p., 432 p.). (Biblioteca pentru toti; 251-252)

1969 – *Cei trei mușchetari*: roman [de] Al. Dumas. Traducere de Ticu Archip si Milton Fanny Lehrer; coperta de Ion Deak, Ed. a 3-a. București: Editura Tineretului, 1969, 2 vol. (445 p.; 432 p.) BCU B, BCUT ; *Cei trei mușchetari*: roman [de] Al. Dumas. Traducere de Ticu Archip si Milton Fanny Lehrer. București: Albatros, 1969., 2 vol. (319 p., 328 p.)

1988 – *Cei trei mușchetari*: roman [de] Al. Dumas. Coperta de Emil Grama. Timișoara: Facla, 1988, 648 p. Volumul reproduce versiunea românească a lucrării apărute la Editura Tineretului, 1969. BCU B

1992 – *Cei trei mușchetari*: roman [de] Al. Dumas. Traducere de Ticu Archip si Milton Fanny Lehrer; coperta de Vasile Socoliuc. București: Eden, 1992, 2 vol. (367 p.; 368 p.). – (Seria Juvenalia) BCU Iași ; *Cei trei mușchetari*: roman [de] Al. Dumas. Traducere de Ticu Archip si Fanny Milton Lehrer. Galați: Porto-Franco, 1992, 3 vol. (240 p., 240 p., 160p.) BCU Iași ; *Cei trei mușchetari*: roman [de] Al. Dumas. Timișoara: Helicon, 1992, 648 p. BCU Iași ; *Cei trei mușchetari*: roman [de] Al. Dumas. Traducere de Ticu Archip si Fanny Milton Lehrer. București: Z, 1992, 669 p. BCU Iași

1993 – *Cei trei mușchetari*: roman [de] Al. Dumas. Traducere de Ticu Archip si Milton Fanny Lehrer; Postfață de Constantin Măciucă. Chișinău: Hyperion, 1993, 448 p. BCU Iași

1994 – *Cei trei mușchetari*: roman, [de] Al. Dumas. Baia Mare: Gutinul, 1994. 2 vol.(381 p., 379 p.) BCU Iași

1997 – *Cei trei mușchetari* : roman, [de] Al. Dumas. Traducere de Ticu Archip si Milton Fanny Lehrer. București: Vizual, 1997, 672 p.

http://tinread.bjt.ro/opac/bibliographic_view/19902;jsessionid=AD14300C2B14134E054BD885A29CE0E5

- 1998** – *Cărți celebre repovestite pe scurt pentru copii și tineret; Cei trei mușchetari; După douăzeci de ani / Al. Dumas; Omul invizibil de Herbert George Wells, [Trei romane repovestite de Ioan Ilaș].* Iași: Regina, 1998, 120 p.; il.
- 1999** – *Cei trei mușchetari* : roman, [de] Al. Dumas. Traducere de Ticu Archip și Milton Fanny Lehrer. București: 100+1 Gramar, 1999, 2 vol. (362 p., 360 p.)
http://tinread.bjt.ro/opac/bibliographic_view/19903;jsessionid=AD14300C2B14134E054BD885A29CE0E5; *Cei trei mușchetari*. După 20 de ani. București: Z 2000, 1999, 224 p.
- 2000** – *Cei trei mușchetari*: roman, [de] Al. Dumas. Traducere de Ticu Archip și Milton Fanny Lehrer. București: 100+1 Gramar, 2000, 2 vol. (360 p., 355 p.) BCU Iași
- 2001** – *Cei trei mușchetari*: roman, [de] Al. Dumas. În românește de Ticu Archip și Milton Fanny Lehrer. Il. Maurice Leloir, J. Huyot. București: Drago Print, 2001, 2 vol.; il. (448 p., 448 p.) BAR ; *Cei trei mușchetari*: roman, [de] Al. Dumas. Traducere de Ticu Archip și Milton Fanny Lehrer. Il. Maurice Leloir, J. Huyot. București: Regis, 2001?, 2 vol. BCU Cluj
- 2002** – *Cei trei mușchetari*: [roman] [de] Al. Dumas. Traducere de Ticu Archip și Milton Fanny Lehrer. București : Cartex 2000, 2002, 2 vol. (318 p., 304 p.) BAR, BCU Cluj
- 2003** – *Cei trei mușchetari*: roman, [de] Al. Dumas. București : Corint. 2 vol. (320 p.,
- 2007** – *Cei trei mușchetari*: roman, [de] Al. Dumas. Traducere și adaptare de Dan Starcu. [Pitești]: Paralela 45, 2007, 320 p. BAR
- 2009** – *Cei trei mușchetari*: roman, [de] Al. Dumas. Traducere de Marius Zavastin. Il. Radu Lazăr și Maria Lazăr. București: Adevărul Holding, Aldo Press, 2009. 2 vol.; il. ; *Cei trei mușchetari*: roman, [de] Al. Dumas. Traducere de Liana Maria Gomboșiu, G. Moldoveanu, București: Leda, 2009, 639 p.
http://tinread.bjt.ro/opac/bibliographic_view/133593;jsessionid=AD14300C2B14134E054BD885A29CE0E5; *Cei trei mușchetari*: roman, [de] Al. Dumas. București: Gramar, 2009, 716 p.; *Cei trei mușchetari* [de] Al. Dumas. Traducere și adaptare radiofonică de Sanda Sântimbreaanu și Mircea Sântimbreaanu. Ediție ilustrată de Anca Boeriu. Serie Radio Princhidel. București: Casa Radio, 2009, 72 p. + il + 1 CD-Rom (78 min) BAR
- 2010** – *Cei trei mușchetari*. După o poveste de Al. Dumas. Adaptare de Hello Friend. Magheți, Talida (trad.). Scarlat, Dana (trad). [București]: Unicart, [2010], 65 p. + il. BAR ; *Cei trei mușchetari* : roman, [de] Al. Dumas. Traducere de Daniela Popescu, Chișinău: Cartier, 2010, 636 p.
- 2011** – *Cei trei mușchetari*: roman, [de] Al. Dumas. Traducere de Marius Zavastin, Tudor Plăieșu. Il. Radu Lazăr și Maria Lazăr. București: Adevărul Holding, 2011. 2 vol.; il. BCU Cluj ; *Cei trei mușchetari*. După o poveste de Al. Dumas. Magheți, Talida (trad.). Scarlat, Dana (trad). [București]: Unicart, [2011], 64 p. + il. BAR
- 2012** – *Cei trei mușchetari*: [după o poveste de Alexandre Dumas]. Magheți, Talida (trad.). Scarlat, Dana (trad.), București: Unicart, 2012, 64 p. (il. color)
- 2013** – *Cei trei mușchetari*: roman, [de] Al. Dumas. Colecția Piccolino. București: Tedit FZH, 219 p.
Cei trei mușchetari. Repovestire după romanul lui Al. Dumas. – Oliver Ho. București: Cartex, 160 p.
- 2014** – *Cei trei mușchetari*: roman, [de] Al. Dumas. Traducere de Ticu Archip și Milton Fanny Lehrer. Prefață de Lucian Pricop. București: Cartex 2000, 2014, 2 vol. BAR
- 2016** – *Cei trei mușchetari*: roman, [de] Al. Dumas. Traducere de Ticu Archip și Milton Fanny Lehrer. București: Litera, 2016, 2 vol. (36 lp., 352 p.)